

Capitulum 16

Discipulus: Audivi rationes quibus ostenditur quod catholici potestatem habent inquirendi de papa super crimine heresis diffamato, occasione quarum accedit michi voluntas specialiter indagandi an propter appellationem aliquorum contra papam pro causa heresis interiectam catholici habeant potestatem inquirendi de summo pontifice. Cum enim talis appellatio sit diffamatoria pape, videtur, quod si prelati habent potestatem inquirendi de papa super crimine heresis diffamato, quod etiam propter talem appellationem eandem obtinent potestatem. Unde de hoc quid sentiant literati indicare digneris.

Magister: Circa hoc sunt assertiones contrarie, quibusdam dicentibus quod in nullo casu est appellationi contra summum pontificem deferendum nec propter eam aliquid est agendum, aliis dicentibus quod appellationi pro causa heresis contra summum pontificem interiecte debent prelati deferre et propter eam oportet eos de iure de tali appellatione cognoscere.

Discipulus: Motiva prime assertionis allega.

Magister: Prima assertio auctoritatibus et rationibus videtur posse probare. Prima auctoritas est Gelasii pape et ponitur 9 q. 3 c. *Ipsi*, qui ait: “ipsi sunt canones qui appellationes totius ecclesie ad huius sedis examen voluerunt deferre. Ab ipsa vero nunquam prorsus appellare debere sanxerunt”. Secunda est eiusdem c. sequenti qui ait: “cuncta per mundum novit ecclesia quod sa-

---

3 heresis] heresi Bb 4 accedit] accidit L y 6 habeant] habent We Fi Ly 7 talis] *omitted* Ly 7 diffamatoria] diffamatorias Bb 8 habent] habeant Ly 14 nec ... agendum] *omitted* Ly 16 propter] per Ly 16 eam] consequens Ly 20 3] 1 Bb 22 voluerunt] noluerunt Bb 22 ipsa] ipso Ly 23 appellare] appellari Ly

---

20–23 col. 611 24–28 *ibid.*

crosancta romana ecclesia fas de omnibus habet iudicandi, neque 25
 cuiquam de eius liceat iudicare iudicio. Siquidem ad illam de
 qualibet mundi parte appellandum est, ab illa autem nemo est ap-
 pellare permissus". Ex quibus verbis colligitur quod in nullo casu
 a papa appellare licet, quia canones supradicti absolute sine omni
 distinctione affirmant quod a romana ecclesia appellari non licet, 30
 ergo nec *nos* debemus distinguere.

Discipulus: Pro eadem assertione rationes adducas.

Magister: Prima ratio talis est. Ab illo qui non habet supe-
 riorem in terris appellare non licet (2 q. 6 c. *Anteriorum*), sed 35
 papa non habet superiorem in terris cum ipse sit caput et iudex
 omnium christianorum. Ergo a papa appellare non licet. Secunda
 ratio est hec. Qui licite pro causa heresis appellat ab aliquo est to-
 taliter a iurisdictione ipsius exemptus, quia omnis appellans in eo
 super quo appellat est exemptus a iurisdictione illius a quo appel-
 lat (Extra, *De appellationibus, Cum teneamur* et c. *Proposuit*). 40
 Qui autem appellat super causa heresis appellat super tota iuri-
 sditione illius a quo appellat, quia si est hereticus nullam habet
 iurisdictionem omnino. Ergo qui appellat ab aliquo super causa
 heresis a iurisdictione ipsius est exemptus omnino. Sed nullus 45
 christianus est exemptus omnino a iurisdictione pape, ergo nulli
 licet appellare ab ipso. Tertia ratio est hec. Ab illo appellare non
 licet a cuius obedientia non licet recedere, quia appellans rece-
 dit ab obedientia illius a quo appellat. Sed nulli christiano licet
 recedere ab obedientia pape (dis. 12 c. *Preceptis*), ergo nulli 50
 christiano licet a summo pontifice appellare. Quarto sic. Ab illo
 appellare non licet ad quem est ab omnibus qui oppressi fuerint
 appellandum, quia non licet eidem in eadem causa appellare ab

26 iudicio] iudicare An Fi 27 nemo] non An Fi 28 permissus] permis-
 sum An Fi 28 verbis] *omitted* Bb An Fi We 28 casu] *omitted* Ly 29 omni]
 discussione vel *added* Ly 31 nos] eos Bb Fi An Ly 32 rationes] *omitted* Bb 34
 6] 8 Ly 34 anteriorum] *Anterior* Bb Fi An 35–36 cum ... licet] *omitted* Bb
 36 appellare ... licet] *omitted* Fi *gap* An 45 omnino] *omitted* Ly
 45 nulli] non Ly 46 ratio] eorum *added* Fi 49 12] 13 Ly 51 qui] si Fi An
 Ly 52 eidem] eodem Fi

aliquo et ad ipsum. Sed omni christiano in causa heresis si oppres-
 sus fuerit licet appellare ad papam (2 q. 6 c. *Si quis* et c. *Omnis* et
 55 c. *Ad romanam* 1 et c. *Ad romanam* 2), ergo nulli christiano licet
 in causa heresis appellare a papa. Quinto sic. Sicut imperator pri-
 matum habet in temporalibus ita papa in spiritualibus primatum
 noscitur obtinere. Sed nulli pro aliqua causa temporali licet ap-
 pellare ab imperatore secundum leges. Ergo nulli licet appellare
 60 pro causa spirituali a papa et per consequens pro causa heresis
 non est a summo pontifice appellandum. Sexto sic. Ab illo ad
 quem sunt omnes cause fidei deferende non est pro causa fidei
 appellandum. Sed omnes cause fidei sunt ad summum pontifi-
 cem deferende (24 q. 1 c. *Quotiens* et Extra, *De baptismo et*
 65 *eius effectu*, *Maiores* et dis. 17 *Multis*). Ergo pro causa fidei non
 est a summo pontifice appellandum. Ex quo concluditur quod si
 contingeret aliquem contra papam temere appellare tali appella-
 tioni esset minime deferendum et propter eam non esset de papa
 aliquo modo inquirendum nec aliquid aliud innovandum.

Capitulum 17

Discipulus: Iste allegationes pro assertione predicta videntur
 fortes, quarum virtutes magis advertam si recitaveris quomodo

53 et] *omitted* Ly 53 causa] causam Bb causis Ly 54 si quis] *Quisquis*
 Bb Fi An We Ly 54 et¹] *omitted* Ly 54 omnis] *Omnes* Bb 55 1
 ... 2] *omitted* Ly 55 et] *omitted* Bb Fi An 61 non] *omitted* Bb 61
 summo pontifice] papa Ly 68 deferendum] defendendum We 68
 propter eam] *gap* An Fi *omitted* Ly 69 aliud] aliter Ly 3 virtutes]
 virtutem We

54 Either c.4 (col. 467) or c. 7 (col. 468). But see also Gratian, *dictum post* c.
 19, § *Item*, col. 472 54 col. 467 55 col. 467 55 col. 468 64 col. 970
 64–65 col. 644 65 cols. 51–52

respondetur ad illas et qualiter assertio contraria fulciatur. Unde primo assertionem contrariam munire nitaris, secundo narra quomodo ad rationes prescriptas respondetur. 5

Magister: Assertionem contrariam melius intelliges si tibi fuerit per particulas explicata.

Discipulus: Hoc peto ut facias.

Magister: Assertio contraria medullitus explicata tres continet conclusiones, quarum prima est quod a papa catholico quavis de heresi publice diffamato pro causa heresis directe appellare non licet, nisi forte aliquis deceptus haberet iustam causam credendi papam esse hereticum. Secunda conclusio est quod a papa heretico licet appellare. Tertia conclusio est quod si aliquis de facto appellaret a papa catholico, antequam constaret appellationem huiusmodi non esse legitimam esset appellationi deferendum eiusdem. 10 15

Discipulus: Iestas tres conclusiones cupio per ordinem pertractari. Primam autem cupio explicari quia plures partes continere videtur quas non bene intelligo. Ignoro etiam quare illud adverbium “directe” adiungitur. 20

Magister: Bene dicis quod predicta conclusio tenet plures partes, quia tres continet explicite vel implicite. Quarum prima est quod qui non est deceptus de fidelitate pape, quia videlicet non habet probabilem causam credendi papam esse hereticum, non debet ab eo directe pro causa heresis appellare sibi videlicet heresim imponendo vel ipsum de heresi accusando aut quomodolibet diffamando. Secunda pars est quod in casu liceret non decepto de fidelitate pape indirecte contra ipsum pro causa heresis appellare, puta si sciret papam de heresi mendaciter diffamatum nolle se purgare vel iudicio submittendo vel alio modo debito scandalum exortum de ipso sedare. Tunc enim talis posset 25 30

---

4 illas] ipsas We 7 si] S *gap* Bb 10 assertio] In assertionem Ly 10 – 11 continet] continentur Ly 17 huiusmodi] eius Ly 21 ignoro] Imo Ly 21 quare] quem Bb 22 adiungitur] ponitur Ly 23 bene] Deinde We 23 tenet] continet We 25 qui] *omitted* Bb 28 ipsum] eum We 32 purgando] purgare Ly 33 exortum] *omitted* Ly

pro causa heresis papam ad iudicium provocare, non sibi heresim
 35 imponendo sed allegando quod papa super crimine heresis mendaciter diffamatus exortum scandalum sedare tenetur. Tertia pars est quod deceptus habens iustam causam credendi papam esse hereticum posset licite a papa catholico appellare.

Discipulus: Nova quidem et irrationabilia, ut michi videtur,
 40 infers auribus meis. Prima enim pars apparet michi vera sed duas sequentes reputo falsas, et tamen pro omnibus allegationes audire desidero.

Magister: Pro prima sic arguitur. Appellans directe pro causa heresis ab aliquo heresim imponit eidem. Sed nulli non decepto licet imponere heresim pape catholico, ergo etc. Pro secunda parte sic arguitur. Salus catholice fidei preferenda est summo pontifici quantumcunque sciatur catholicus. Si ergo papa catholicus super heresim diffamaretur, ex qua infamia periclitaretur fides, si nollet se catholicum declarare in favorem fidei christiane, liceret
 50 contra papam appellare provocando eum ad iudicium ut videlicet cogere pro salute fidei suam innocentiam declarare, et ita indirecte licet pro causa fidei a papa catholico appellare. Pro tertia parte allegatur sic. Cui licet pro aliqua causa appellare si non est deceptus eidem licet pro eadem causa appellare si absque culpa
 55 sua est deceptus, sicut iudex deceptus per falsos testes vel *falsa instrumenta* eandem potest licite proferre sententiam quam liceret sibi proferre si eadem causa esset per testes legitimos vel vera instrumenta probata. Propter quod ecclesia decepta falsam profere-
 60 que est iniusta ex parte rei non ex parte ferentis non ferret. Sed qui scit papam esse hereticum potest contra eum licite appellare. Ergo deceptus habens iustam causam credendi papam esse hereticum quamvis non sit potest contra eum pro causa heresis

34 ad iudicium] iudicio Ly 36 sedare] secare Bb 38 posset] potest Ly 39 quidem] quidam Bb We 42 desidero] omitted Bb 46 est] omitted Bb 47 catholicus¹] esse added We 49 catholicum] esse added We 49 liceret] licet Ly 50 provocando] provocandum We 50 videlicet] omitted Ly 51 – 52 indirecte] directe Ly 55 – 56 falsa instrumenta] falso instrumento Bb Fi An Ly 56 licite] omitted An Fi 57 eadem] eandem We 57 legitimos] legitimo Bb 62 papam] aliquem Ly

licite appellare. Ad probandum autem quod aliquis potest habere
iustam causam credendi aliquem esse hereticum quamvis in rei 65
veritate non sit hereticus, quere argumenta libro primo cap. quinto
De optimo genere addiscendi.

Capitulum 18

Discipulus: Non requiro pro nunc plures allegationes pro tri-
bus assertionibus supradictis, quia de aliquibus earum postea oc-
casione habeo loquendi. Ideo ad secundam conclusionem prin-
cipalem te converte et ad probandum quod licet a papa heretico 5
appellare allegare coneris.

Magister: Antequam advertantur allegationes quod a papa he-
retico liceat appellare expedit tibi, forte ut eas melius intelligas,
modum ponendi explicite aperiri.

Discipulus: Hoc volo. 10

Magister: Ponentes licere a papa heretico appellare nolunt ad
strictissimam significationem appellationis artari.

Discipulus: Ergo appellatio habet plures significationes.

Magister: Quod nomen appellationis plures significationes ha-
beat Alexander tertius (Extra, *De appellationibus*, c. *Cum sit* 15
romana) aperte insinuat, dicens: “sacri canones etiam extra iu-
dicium passim appellare permittunt, non solent huiusmodi dici

---

primo cap. quinto] Kn: primo Ly Fr Di To Es Ax Vd 105 Bb An Vc Vf Ox Av We Na Lc Ba
10.5 Fi 145 Pa Pc La Lb Sa Vb 45 Va 14 Ca Pb 15 Ce 1 c. 5 Vg quarto, quinto
capitulo Sm primo 14 Ar 2 plures] *omitted* Fi 3 assertionibus] allegationibus
Ly 6 allegare] *omitted* Bb 7 advertantur] adducantur We 11 nolunt] nollent
Fi An Ly 12 artari] artare We 17 solent] solum Fi Ly 17 dici] *omitted* Ly

appellationes sed provocationes ad causam”. Ubi dicit glossa: “lo-
 quitur de appellationibus que fiunt extra iudicium ab adversario,
 20 ne faciat aliquid in preiudicium appellantis super eo pro quo ap-
 pellat, et tales appellationes quasi provocationes sunt ad causam,
 et talibus appellationibus est deferendum (infra eodem, capitulo
Bone) et tales appellationes faciunt clerici frequenter in se et in
 electionibus et pro aliis negotiis ecclesie, supra *De electione c.*
 25 *Consideravimus* et *c. Bone* et *c. Auditis*, infra, *De his que fiunt a*
maiori parte capituli, c. 1”. Ex quibus verbis colligitur quod ap-
 pellatio plures habet significationes. Aliqua enim appellatio est
 que continet querelam inique sententie et fit a iudice. Aliqua au-
 tem est appellatio que non continet querelam inique sententie,
 30 que quandoque non est a iudice sed est provocatio quedam ad
 causam ne aliquid fiat illicite.

Discipulus: Applica ista ad propositum.

Magister: Dicunt assertores predicti quod largissime uti vo-
 lunt nomine appellationis, ne videantur concedere quod appellans
 35 a papa heretico eo ipso quod appellat habet papam hereticum pro
 iudice, quia eo ipso quod aliquis appellat a papa heretico habet
 ipsum pro non iudice, quem tamen ad causam provocare inten-
 dit, ne in preiudicium appellantis et omnium catholicorum papali
 utatur officio.

40 **Discipulus:** Hoc ultimo dictum contraria videtur includere,
 nam si licet appellare a papa heretico maxime liceret appella-
 re ab ipso si aliquo litigante coram ipso super questione fidei

18 dicit] dicta Ly 20 faciat] fiat Bb Fi An We Ly 20 pro] super An Fi 22–
 23 infra ... bone] 14 i.e. *Bone* Bb Fi An We *Bone* Ly 23 in¹] inter Bb Fi An
 We Ly 24 et] *omitted* Bb Fi An We Ly 24 electione] *electis* We *electis et* Ly
 25 *consideravimus*] *Considerationibus* Ly 25 et c¹] *omitted* Bb Fi An We
 Ly 25 et c²] *omitted* Bb Fi An We Ly 25 auditis] *Auditionis* Ly et *added* Bb
 Fi An We Ly 26 verbis] *omitted* We Ly 27 aliqua] Aliqualiter We 28 – 29
 autem] *omitted* An Fi 29 non] *omitted* Ly 29 inique] alique Ly 30 est²]
 etiam *added* Ly 33 – 34 volunt] nolunt Ly 35 habet] habeat Ly 36 a ...
 heretico] *omitted* Ly 37 provocare] non *added* An Fi 42 si] *omitted* Bb
 42 litigante] licite Ly 42 ipso²] contentente *added* Ly

18–26 Gloss, s.v. non solent, col. 909 22–23 col. 429 24–25 col. 53 25
 col. 66 25 col. 74 25–26 col. 506

papa contra fidem diffinitivam proferret sententiam. Puta si aliquis accusans alium quod teneret Christum non fuisse natum de virgine, si papa daret sententiam diffinitivam pro eo, diffiniendo quod Christum non fuit natus de virgine, liceret actori a sententia pape appellare. Talis autem appellatio esset appellatio propriissime dicta, quia esset provocatio inique sententiae querelam continens. Ergo isti non tantum debent loqui de appellatione largissime sumpta sed etiam de appellatione strictissime sumpta. 45 50

Magister: Ista obiectio, ut dicunt, est tam frivola quod responsione non eget. Nam quamvis dicant se velle loqui de appellatione largissime sumpta, non propter hoc dicunt se nunquam velle loqui de appellatione stricte sumpta. Porro ex obiectione predicta datur michi occasio explicandi modum ponendi eorum. 55

Discipulus: Explica.

Magister: Duo dicunt. Primum est quod a papa heretico in casu licet appellationem stricte sumptam emittere, illam appellationem videlicet que est provocatio inique sententiae querelam continens, puta si aliquibus litigantibus coram ipso super questione fidei, pro altero eorum, accusatore vel accusato, diffinitivam contra fidem proferret sententiam. Secundo dicunt quod si papa fiat hereticus ex causa quacunque, etiam *ille* qui non litigat coram ipso potest appellare contra ipsum, et ista appellatio erit provocatio et non erit proprie dicta appellatio. 60 65

Discipulus: Probabilitatem videtur habere quod si papa in prejudicium litigantis coram ipso super questione fidei iniquam contra fidem catholicam diffinitivam proferret sententiam, liceret eidem a tali iniqua sententia appellare, sed alii appellare non liceret quia sua non interest cum contra eum non sit prolata sententia. Item, quamvis de crimine commisso extra iudicium possit aliquis accusari non est tamen contra eum appellandum. Quamvis ergo papa extra iudicium factus hereticus de heresi valeat accusari, 70

43 papa] *omitted* Ly 45 diffiniendo] *omitted* Ly 49 non] *omitted* We 50 sumpta¹] qui *added* Bb 52 velle] nolle Ly 61 eorum] istorum Ly 62 sententiam] *omitted* Bb 62 secundo dicunt] Secundum est Ly 62 si] *omitted* An Fi 63 ille] ipse Bb Fi An *omitted* Ly 64 erit] est Ly Fi An 65 erit] est An Fi 70 prolata] probata Ly 71 quamvis] nunc *added* Ly

75 non tamen appellandum est ab ipso sicut neque est appellandum
a quolibet criminoso, licet quilibet criminosus valeat accusari.

Magister: Ad primam istarum obiectionum respondetur quod
quia questio fidei est questio communis et ad omnes pertinet christi-
anos (dis. 96 c. *Ubinam* ubi Nicholaus papa ait: “ubinam le-
gistis imperatores antecessores vestros sinodalibus conventibus
80 interfuisse, nisi forsitan in quibusdam ubi de fide tractatum est,
que universalis est, que omnium communis est, que non solum ad
clericos verum etiam ad laicos et ad omnes omnino pertinet christi-
anos”), ideo non solum litigantis sed etiam cuiuslibet catholici
interest contra iniquam sententiam pape contra fidem prolatam
85 appellare, quia talis sententia cuiuslibet christiano preiudicium no-
scitur generare. Ad secundam respondetur quod nonnunquam ad
alium finem fit accusatio criminosa et appellatio ab aliquo crimi-
noso. Accusatur enim criminosus ut de commisso crimine punia-
tur, sed appellatur ab aliquo ne aliquid in futurum in preiudicium
90 appellantis attemptet. Et ideo si papa hereticus omnino cessaret a
papali officio renuntiando papatui, posset de heresi accusari sed
non esset necesse appellare ab ipso. Sed si papa hereticus a papali
non cessaret officio, cum hoc redundet in preiudicium cuiuslibet
christiani quilibet christianus ab ipso vel contra ipsum poterit ap-
95 pellare, ipsum ad causam et iudicium provocando.

Discipulus: Ad quid distinguitur inter appellationem que fit
post sententiam diffinitivam et appellationem que fit extra iudi-
cium.

Magister: Ideo distinguitur quia in appellatione que fit post
100 diffinitivam sententiam non oportet in speciali allegare causam
sed sufficit dicere sententiam esse iniquam. Unde si duo litiga-

75 valeat] valeret Ly 77 quia] omitted Ly 78 ubinam¹] *Ubi iam* Bb *Ubi
nam* Ly 78 ubinam²] ubi namque Ly 79 vestros] nostros Ly 80 in] de
Bb Fi An We Ly 81 est²] omitted Ly 83 litigantis] licitum Ly 84 interest]
interesse Bb 86 nonnunquam] nunquam Ly 87 alium] unum Ly 93 non]
omitted Bb An 93 cessaret] cessat We 93 redundet] redundat Ly 93 in]
omitted Bb 94 quilibet christianus] omitted Bb 94 poterit] ipsum added
Fi 96 appellationem] que fit added Ly 97 extra] omitted Bb 101 esse]
omitted Bb

rent coram papa super aliqua certa questione fidei, puta si unus
 accusaret alium quod esset hereticus quia pertinaciter asseruisset
 usuram non esse peccatum, vel Christum non contingenter sed 105
 necessitate absoluta fuisse passum et crucifixum, aut apostolos
 nunquam post missionem Spiritus Sancti per unam diem inte-
 gram duxisse vitam communem cum aliis, aut legem christianam
 non esse veram et sanctam, vel Christum falsum fuisse prophe-
 tam, et papa diffinitivam daret sententiam pro eo quod non esset 110
 hereticus quia assertio sua esset catholica, liceret actori appella-
 re a papa, allegando solummodo quod sententia sua esset iniqua
 et contra fidem catholicam, nec oporteret specialiter explicare in
 quo sua sententia fidei obviaret. Si autem extra iudicium aut ante
 sententiam diffinitivam voluerit quis appellare, oportet quod cau-
 sam talem in speciali alleget, que si esset probata deberet legitima 115
 reputari. Non enim sufficit in tali appellatione dicere ad hoc ut
 legitima reputetur quod papa est hereticus sed oportet exprimere
 in quo est hereticus, puta quod est hereticus quia pertinaciter do-
 cet aut tenet fidem christianam non esse veram, aut Christum non
 descendisse de David, aut in Christo non fuisse duas substantias, 120
 aut aliquid huiusmodi quod fidei obviat orthodoxe.

Capitulum 19

Discipulus: Modum ponendi illorum aliquo modo incipio adverte-
 re. Ut tamen eum magis intelligam primo probare coneris quod
 a papa heretico in aliquo casu liceat appellare, et postea plura de
 eadem materia interrogabo.

5

110–111 appellare] ppellare Bb 112 nec] omitted Bb 120 david] Deo An
 Fi 4 in] etiam Bb

Magister: Quia manifestiora, si aliqui de eis dubitaverint, sunt primo probanda ut per ipsa ad ignotorum perveniatur notitiam, ideo primo supposito casu apertissimo ostenditur quod a papa heretico liceat appellare.

10 **Discipulus:** Pone casum, tamen possibilem.

Magister: Ponatur quod aliquis accuset alium coram papa quod est hereticus eo quod tenet et asserit fidem christianam esse falsam et legem sarracenorum esse tenendam, et Christum falsum fuisse prophetam et esse dampnatum. Quo accusato et lite con-
15 testata, papa proferat diffinitivam sententiam quod accusatus non est hereticus quia omnia predicta que dicit et asserit continent veritatem.

Discipulus: Quamvis iste casus nunquam contigerit et forte nunquam eveniet tamen durum michi videtur asserere quod sit
20 impossibile. Nam apparet quod neque ex scriptura divina neque ex doctrina ecclesie potest ostendi aperte quod nullus papa futurus erit Antichristus. Cum etiam de tribu Dan, de qua nonnulli Antichristum estimant nasciturum, multi forte christiani median-
25 tibus *conversis* ad fidem traxerint iam dudum originem, de quibus aliquis fidem christianam suscipere de quo posset nasci filius qui primo valeret eligi in summum pontificem et postea posset se patenter ostendere Antichristum. Et ita nescitur an aliquis christi-
30 stus. Constat autem quod Antichristus manifeste docebit quod lex christianorum est falsa et quod Christus fuit falsus propheta. Ca-

6 manifestiora] manifesta Ly 6 si] sed Ly 6 dubitaverint] dubitaverunt Ly

10 tamen] tuum Ly 11 ponatur] Ponitur Ly 12 esse] *omitted* Fi An Ly

14 esse] *omitted* Ly 14 dampnatum] dampnandum Ly 14 lite] licite We

15 proferat] proferret Ly 18 contigerit] contingeret (?) We 19 eveniet] evenient We

22 cum] Quod Ly 23 nasciturum] nascitum We 23–24 mediantibus] parentibus *added* Ly

24 *conversis*] *diversis* Bb Fi An Ly 24 traxerint] traxerunt Ly 25 possit] posset We Ly 26 posset] possit Ly

22–23 For a discussion of this tradition see David Burr, *Olivi's Peaceable Kingdom*, Philadelphia 1993, p. 150

sus autem predictus non videtur impossibilis quia nescitur quod nullus papa futurus sectam sarracenorum accipiet. Posset enim accidere quod papa etiam qui primo fuisset catholicus inciperet reputare sectam sarracenorum esse meliorem lege christianorum, qui tantam posset primo contrahere amicitiam occultam cum sarracenis quod eorum potentia ad se vocata auderet patenter asserere legem christianam esse falsam et iniquam et ad legem sarracenorum sumendam cogere christianos. Cum enim constet multos christianos etiam clericos et religiosos ad sectam sarracenorum fuisse conversos non videtur quin etiam papa posset ad tantam insaniam devenire, cum enim papa non sit confirmatus in fide sicut nec ceteri idem quantum ad possibilitatem convertendi se ad sarracenos de ipso et de aliis videtur esse tenendum. Posito ergo casu predicto pro assertione prefata satagas allegare.

Magister: Quod a papa predicto modo heretico liceat appellare multis modis ostenditur. Primo sic. A papa ipso iure deposito est licitum pro causa fidei appellare. Sed papa diffinitive pronuntians fidem christianam esse falsam et legem sarracenorum esse tenendam est ipso iure depositus. Ergo a tali licet appellare.

Discipulus: De isto modo an scilicet papa hereticus sit ipso iure depositus post inquiram, ideo aliam rationem adducas.

Magister: Secunda ratio talis est. Ab omni iudice vel pro iudice se gerente qui iudicem habet superiorem licet contra iniquam sententiam ipsius appellare; sed papa diffinitive pronuntians legem christianam esse falsam habet iudicem superiorem, ergo a tali papa licet appellare. Maior ostenditur auctoritate Iulii pape que ponitur 2 q. 6 c. *Placuit*, qui ait: “placuit ut a quibuscunque

32 autem] ergo We 32 impossibilis] possibilis Bb 32 quia nescitur] omitted Fi 33 accipiet] accipiem Bb 34 etiam qui] qui Ly 39 enim] autem Ly 39 multos] omitted Ly 40 etiam] omitted Ly 42 insaniam] infamiam An Fi 43 idem] ideo Ly 44 aliis] idem added Ly 47 ipso] a Ly 48 papa] propria Ly 48 diffinitive] diffinitione Ly 50 ipso] de Ly 50 tali] papa added We 51 modo] medio We 52 adducas] inducas Ly 56 christianam] christianorum Ly

ecclesiasticis iudicibus ad alios iudices ecclesiasticos ubi est maior
 60 auctoritas provocatum fuerit, audientia non negetur”. Ex quibus
 verbis colligitur quod a minori auctoritate ad maiorem appellare
 licet. Minor probatur. Tum quia omnis hereticus habet iudicem
 superiorem cum sit minor omni catholico (24 q. 1 § *Si autem*).
 Tum quia ecclesia universalis est maior papa sicut orbis est ma-
 65 ior urbe (dis. 93 c. *Legimus*). Tum quia concilium generale est
 supra papam ut notatur in glossa dis. 19 c. *Anastasius*. Tertio sic.
 Ab illo licet pro causa fidei appellare qui nec iudex nec testis nec
 accusator in causa fidei vel alia esse potest. Hoc patet, quia ab
 illo qui se gerit pro iudice et tamen iudex esse non potest, licet
 70 appellare. Sed papa pronuntians legem christianam esse falsam
 non potest esse iudex nec testis nec accusator quia est hereticus.
 Heretici autem iudices esse non possunt cum nil habeant potesta-
 tis aut iuris (24 q. 1 c. *Didicimus*) nec possunt esse testes (Extra,
De hereticis, c. 1) nec possunt esse accusatores (2 q. 7 c. *Alieni*
 75 et c. *Pagani* et c. *Non potest*). Ergo a papa pronuntiante legem
 christianam esse falsam appellare licet. Quarto sic. Ab omni apo-
 stata qui se pro iudice in causa fidei gerit licet appellare, saltem si
 aliter causa fidei vitata sublevari non potest. Sed papa diffinitive
 pronuntians fidem christianam esse falsam est manifestus aposta-
 80 ta a fide christiana. Igitur si gerit se pro iudice in causa fidei licet
 appellare ab ipso.

Quinto sic. Omnis causa vitata est per appellationis reme-
 dium sublevanda, teste Fabiano papa qui, ut habetur 2 q. 6 c.
 1, ait: “liceat appellatori vitatam causam appellationis remedio
 85 sublevare”, et c. *Liceat* ait: “liceat etiam in criminalibus causis
 appellare nec vox appellandi denegetur ei, quem in supplicio sen-

---

60 auctoritas] si *added* Ly 61 minori] maiori We 62 minor] Maior We
 67 nec³] non Bb 68 hoc] Hec We 69 gerit] gererit We 70 christianam]
omitted Ly 72 nil habeant] nichil habent Ly 73 didicimus] *Dicimus* Ly 76
 – 77 apostata] apostotata Ly 80 fide] fidem Bb 84 1] *omitted* Bb Fi An Ly
 84 liceat] licet Bb Fi An Ly 84 appellatori] appellare et Ly 85 liceat¹] *Licet*
 Bb Fi An We Ly 85 liceat²] licet Bb Fi An We Ly 85 etiam] *omitted* Bb Fi
 An Ly

---

63 Gratian, *dictum post* c. 4, § *Si autem*, col. 967-968 65 col. 328 66
 Gloss, s.v. concilio, col. 8773-74 col. 97773-74 col. 77874 col. 488 75
 col. 489 75 col. 488 83-85 col. 467 85-87 col. 472

tentia destinaverit". Sed papa diffinitive pronuntians pro reo legem christianam esse falsam, causa fidei est apertissime vitiata, ergo licet actori *a* tali iniqua sententia lata contra fidem catholicam appellare. 90

Discipulus: Per istam rationem liceret a papa pro quacunque iniqua sententia in aliis causis quam in causa fidei appellare, si omnis causa vitiata per appellationis remedium poterit sublevari.

Magister: Respondetur quod omnis causa vitiata per appellationis remedium poterit sublevari quando ferens iniquam sententiam habet iudicem superiorem. Papa autem hereticus habet iudicem superiorem ergo etc. 95

Discipulus: Video quod hec ratio fundatur in aliis rationibus, unde alias rationes adducas.

Magister: Sexta ratio talis est. Ab illo est licitum pro causa heresis appellare qui potest de heresi accusari, sed papa potest de heresi accusari, ergo licet a papa pro heresi appellare. 100

Discipulus: Ista ratio equaliter probat quod a papa licet pro omni heresi appellare et non solum in casu predicto.

Magister: Omnes rationes allegatae et allegande secundum rei veritatem concludunt quod a papa heretico licet appellare quacunque heresi fuerit maculatus, unde ille casus non est positus nisi ut rationes patentiores et probabiliores videantur. 105

Discipulus: Alias rationes adducas.

Magister: Septima ratio est talis. Ab illo licet appellare a cuius obedientia et communione licet recedere. Sed a communione et obedientia pape heretici pronuntiantis legem christianam esse falsam licet recedere, exemplo illorum romanorum qui pro minori excessu, quia pro fautoria hereticorum dampnatorum, a communione et obedientia Anastasii secundi laudabiliter se abegerunt, ut habetur dis. 19 *Anastasius*. Ergo a papa pronuntiante diffinitive 110

89 a] in Bb Fi An Ly 91 per] Pro Fi 91 quacunque] omni We 92 iniqua] *omitted* Ly 92 si] sed An Fi 96 – 97 papa ... superiorem] *omitted* Ly 97 ergo] ideo We 100 illo] eo Ly 101 potest¹] *omitted* Bb 101 de²] pro We 108 patentiores] potentiores Ly 111 et communione] *omitted* Ly 113 illorum] malorum *added* Fi 114 quia] quam Ly 115 et] ab *added* Ly 114 secundi] etiam Ly 115 se] sese Ly

- legem christianam esse falsam licet appellare. Octavo sic. Ab illa sententia licet appellare quam licet publice impugnare, quia appellare videtur esse quidam modus specialis impugnandi iniquam
 120 sententiam. Sed sententiam pape pronuntiantis fidem christianam esse falsam et Christum falsum fuisse prophetam licet illi contra quem lata est sententia sicut et omnibus christianis publice impugnare. Sicut enim omnibus licet publice confiteri Christum, ipso dicente Matth. 10 “omnis ergo qui confitebitur me coram
 125 hominibus confitebor et ego eum coram patre meo qui est in celis”, sic licet omnibus blasphemus Christi impugnare. Papa autem pronuntians legem christianam esse falsam et Christum fuisse falsum prophetam est blasphemus Christi. Ergo licet cuilibet ipsum impugnare et per consequens licet ab ipso appellare. Nono sic.
 130 Ab illo appellare licet si in causa fidei se pro iudice gesserit qui in causa fidei iudex esse non debet. Sed papa diffinitive pronuntians Christum fuisse falsum prophetam nullam debet exercere potestatem in christianos, ergo ab eo licet appellare. Maior videtur certa. Minor probatur, quia nullus blasphemus Christi debet
 135 exercere potestatem in christianos, teste Innocentio tertio qui in concilio generali, ut habetur Extra, *de Iudeis*, *Cum sit*, ait: “cum sit nimis absurdum ut blasphemus Christi in christianos vim potestatis exercent etc.” Sed papa diffinitive pronuntians Christum falsum fuisse prophetam est blasphemus Christi, ergo in christia-
 140 nos vim potestatis exercere non debet.

122 et] in *added* We 124 coram] omnibus *added* Ly 126 omnibus] omnes Ly 127 christianam] Christi Ly 128 ipsum] publice *added* We 130 si] sed Bb 130 gesserit] processerit Bb An Fi 132 pronuntians] **legem (fidem Vc*) christianam esse falsam non debet esse iudex in causa fidei, cum sit inimicus fidei manifestus, ergo ab eo appellare licet. Decimo sic. Ab illo (eo Vc*) licet appellare qui nullam debet exercere potestatem in christianos. Sed papa diffinitive pronuntians (qui diffinitive pronuntiat Ba) *added* We Vc* Ba 133 potestatem] potentiam Ly 133 appellare] Decimo sic. Ab eo licet appellare qui nullam debet exercere potestatem in christianos. Sed papa diffinitive pronuntians Christum fuisse falsum prophetam nullam debet exercere potestatem in christianos. Ergo ab eo licet appellare *added* Va**

Discipulus: Ista ratio non videtur concludere quia Innocentius in illo capitulo loquitur de iudeis. Papa autem licet pronuntiaret Christum falsum fuisse prophetam non esset propter hoc iudeus. Ergo per dictum capitulum non potest probari quod non possit in christianos vim potestatis exercere quamdiu ab ecclesia toleratur. 145

Magister: Hec tua responsio per hoc excluditur quod licet Innocentius loquatur in illo capitulo de iudeis, statuens quod eis officia publica nullatenus committantur, statuti tamen sui rationem assignans asserit manifeste quod nullus blasphemus Christi debet in christianos vim potestatis exercere, et quod ideo iudeis non sunt officia publica committenda. Ubi autem est eadem ratio debet esse idem ius. Cum ergo papa diffinitive pronuntians Christum falsum fuisse prophetam sit manifeste blasphemus Christi, sequitur evidenter quod sicut iudei propter hoc quod sunt blasphemus Christi non debent in christianos vim potestatis exercere ita papa diffinitive pronuntians Christum falsum fuisse prophetam propter hoc quod est blasphemus Christi non debet in christianos vim potestatis exercere. Decimo sic. Ab illo pro causa heresis licite appellatur si se gerit pro iudice et iniquam contra fidem profert sententiam, ad quem in causa fidei non licet provocare, quia ad illum se gerentem pro iudice licite provocatur a quo appellare non licet, sicut ad imperatorem pro temporalibus licite provocatur quia ab illo appellare non licet. Sed ad papam diffinitive pronuntiantem legem christianam esse falsam et legem sarracenorum esse tenendam nequaquam licite provocatur, cum sit alterius fidei quam catholici. Ad iudicium autem hominis alterius fidei catholicis non licet provocare, testante concilio Car-

141 innocentius] tertius *added* Ly 142 in ... capitulo] *omitted* Ly 143 esset] esse We 147 loquatur] loquitur Ly 149 blasphemus] Dei seu *added* Ly 158 decimo] Undecimo We 158 pro] in Ly 158 causa] casu We 159 si] qui An Fi 160 causa] casu Bb We 161–162 a quo] quod ab aliquo Ly 162–163 sicut ... licet] *omitted* Ly 163 licite] appellatur *added* Fi 163 illo] eo We 164 christianam] Christi Ly 166 sit] sint Ly 167 testante] teste Fi

thaginensi quod, ut habetur 2 q. 6 c. *Catholicus*, ait: “catholicus
 qui causam suam sive iustam sive iniustam ad iudicium alterius
 170 fidei iudicis provocat, excommunicetur”. Ergo ad papam pronun-
 tiantem diffinitive legem sarracenorum esse tenendam provocare
 non licet, et per consequens licet appellare ab ipso. Undecimo
 sic. Ab excommunicato pro iudice se gerente licet appellare. Sed
 papa pronuntians diffinitive legem christianam esse falsam est
 175 excommunicatus sicut et ille qui incidit in heresim iam dampna-
 tam, teste glossa 24 q. 1 c. 1 *que* ait: “hic est casus in quo papa
 papam potest ligare, in quo papa in canonem late sententie inci-
 dit”. Ergo ab ipso appellare licet. Duodecimo sic. Contra illam
 sententiam appellare licet que nec est tenenda nec servanda nec
 180 timenda, quia illa sententia a qua appellare non licet est timenda.
 Sed sententia diffinitiva qua papa pronuntiat legem christianam
 esse falsam nec est tenenda nec servanda nec timenda, quia sen-
 tentia contra legem divinam prolata non est timenda, sicut nec
 aliquod preceptum contra legem Dei est timendum. Ergo a ta-
 185 li sententia appellare licet. Tertiodecimo sic. Ab illo est licitum
 appellare qui potest licite recusari. Sed papa pronuntians legem
 christianam esse falsam in omni causa fidei potest licite recusari
 quia inimicus potest licite recusari. Talis autem papa esset om-
 nium christianorum et totius legis christiane inimicus manifestus.
 190 Ergo a tali papa licet in causa fidei appellare.

168 quod] *omitted* Ly 168 ait] *omitted* Ly 170 fidei] *omitted* Ly 172 ipso]
 illo Bb Fi An 172 undecimo] Duodecimo We 174 legem] fidem Ly 175 et]
omitted An Fi 176 1²] *omitted* We Ly 176 que] qui Bb Fi An Ly 177–178
 papam ... incidit] hic est casus in quo papa incidit in canonem late sententie Bb
 Fi An We Ly 178 ipso] illo We 178 duodecimo] Tertiodecimo We 179 nec²]
 est *added* Ly 182 tenenda ... nec³] *omitted* Bb 182 quia] nulla *added* We
 183–185 contra ... sententia] *omitted* Bb 183 non] *omitted* We 184
 preceptum] pactum Ly 184 legem] leges Ly 184 timendum] tenendum Ly
 185 tertiodecimo] Quartodecimo We 186 papa] *omitted* Fi An Ly 187
 christianam] christianorum Ly 188 quia... recusari] *omitted* Ly 188 potest]
omitted We 190 papa] *omitted* Ly

168–170 col. 478 176–178 Gloss, s.v. in heresim, col. 1382

Capitulum 20

Discipulus: Videtur quod argumentis abundas pro assertione predicta, ideo non multiplices amplius argumenta sed quomodo, ad quandam instantiam quam faciam contra predicta, secundum assertionem predictam debeat responderi, indagare digneris. Videtur itaque quod omnia argumenta predicta nichil concludant quia papa pronuntians diffinitive legem christianam esse falsam est inter infideles indubie numerandus. Ab infideli autem fideles appellare non debent. Nusquam enim legitur quod sancti martyres cum cogentur negare fidem ab iudicibus infidelibus appellassent, nec etiam apostoli contra principes sacerdotum cum protulissent contra fidem sententiam appellaverunt. Ergo a papa pronuntiante diffinitive legem christianam esse falsam non debent catholici appellare.

Magister: Ad istam instantiam potest dari duplex responsio. Prima est quod non est necessarium absolute appellare a papa iniquam contra fidem proferente sententiam, propter quod multi fideles contra infideles et hereticos inveniuntur minime appellasse. Sed sufficit in multis casibus sententiam pape vel alterius contra fidem simpliciter impugnare, detestari, et horrere quemadmodum sancti patres absque appellatione hereticorum assertiones iniquas per sacras litteras impugnarunt. Verumptamen aliquando expedit appellare exemplo beati Pauli qui ad Cesarem appellavit.

Discipulus: Non videtur quod beatus Paulus appellaverit pro causa fidei sed pro aliis criminibus que sibi imponebantur mendaciter a iudeis, ergo per exemplum beati Pauli probari non potest quod expediat pro causa fidei a papa heretico appellare.

2 quod] *omitted* We hic *added* Ly 5 predictam] prescriptam We Ly prescriptam *added* Bb 5 indagare] indicare We Ly 6 itaque] namque Ly 6 predicta] *omitted* Ly 6 concludant] concludunt Ly 10 fidem] dominum An Fi 13 debent] debet We 15 instantiam] obiectionem We 17 proferente] proferentem We 24 appellaverit] appellavit Ly 26 exemplum] exempla Ly 26 beati] *omitted* We

Magister: Nonnullis apparet quod beatus Paulus pro causa fidei appellaverit, quod ex serie Actuum Apostolorum videtur posse probari, nam 22 c. Actuum Apostolorum sic legitur scripsisse tribunus Claudius presidi Felici de Paulo: “virum hunc comprehensum a iudeis et incipientem interfici ab eis superveniens cum exercitu eripui cognito quia Romanus est, volensque scire causam quam obiiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum, quem inveni accusari de questionibus legis ipsorum nichil vero dignum morte aut vinculis habentem crimen”. Ex quibus verbis colligitur quod super causa fidei inter iudeos et Paulum questio vertebatur. Pro ista autem causa Paulus postea appellavit, ergo super causa fidei appellavit ad Cesarem. Rursus 24 c. habetur expresse quod Paulus de causa fidei accusabatur a iudeis, unde et orator eorum accusans Paulum dixit: “invenimus hunc hominem pestiferum et concitantem seditiones omnibus iudeis in universo orbe et auctorem seditionis secte Nazarenorum qui etiam templum violare conatus est”. Ex quibus verbis apparet quod Paulus accusabatur de fide. Et quod pro illa causa appellaverit patet cum 25 c. sic legatur: “Paulo autem rationem reddente quoniam neque in legem iudeorum neque in templum neque in Cesarem quicquam peccavi. Festus autem volens iudeis gratiam prestare, respondens Pau-

---

29 appellaverit] appellavit Ly 29 apostolorum] apostolicorum Bb Fi An We 30 22] 23 Ly 35 ipsorum] illorum Bb eorum Ly Fi An 39 ad] a We 39 24] 34 Fi An 40 accusabatur] accusabitur Bb 41 dixit] dicit Ly 41 pestiferum] *omitted* Bb Fi An We 42 seditiones] seditionem Bb Fi An We Ly 42 – 43 auctorem] actorem Ly 43 nazarenorum] Nazarenorum Bb Fi An We Ly 44 accusabatur] accusabantur Bb 45 appellaverit] appellavit Ly 45 cum] *omitted* Ly 45 – 46 legatur] legitur We 46 autem] omnibus *added* Ly 46 legem] lege We 47 quicquam] *omitted* An Fi

---

31–36 Acts 23:27-29 41–44 Acts 24:5-6 46–54 Acts 25:8-11

lo dixit ‘vis Hierosolymam ascendere et ibi de hiis iudicari apud me’, dixit autem Paulus ‘ad tribunal Cesaris sto, ubi me oportet iudicare. Iudeis non nocui sicut tu melius nosti. Si enim nocui aut dignum morte aliquid feci non recuso mori, si vero nichil est eorum que hii accusant me nemo potest me illis donare. Cesarem appello’”. Et post Festus loquens de iudeis accusantibus Paulum ait: “Cum ergo huc convenissent sine ulla dilatione sequenti die sedens pro tribunali iussi adduci virum de quo cum stetissent accusatores nullam causam deferebant de quibus ego suspicabar malum. Questiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversus eum et de quodam Iesu defuncto quem affirmabat Paulus vivere. Hesitans autem ego de huiusmodi questione dicebans si vellet ire Hierosolymam et ibi iudicari de istis. Paulo autem appellante ut servaretur ad Augusti cognitionem iussi servari eum donec mittam eum ad Cesarem”. Ex hiis colliguntur duo. Primum est quod pro illa questione que vertebatur inter iudeos et Paulum Paulus Cesarem appellavit. Secundum est quod super fide Christi inter ipsos questio vertebatur. Ex quibus sequitur quod pro causa fidei Paulus Cesarem appellavit.

Capitulum 21

Discipulus: Stuporem michi predicta ingerunt vehementem, quia pene incredibile michi videtur quod pro causa fidei in quo-

49 dixit] dicit Ly 49 ibi] *omitted* Bb Fi An 50 ubi] ibi Bb Fi An We 53 eorum] horum Bb Fi An Ly 53 que] de quibus Bb Fi An We Ly 53 me¹] mei Bb 53 me²] *omitted* Fi 53 donare] dare Bb Fi An We 55 huc] hii Bb Fi An We 56 iussi] iussit Ly 58 malum] mala Bb Fi An We 60 dicebans] decebam Bb 62 ad] *omitted* Bb Fi An We Ly 62 cognitionem] cognitioni Bb Fi An Ly cognitione We 62 servari] reservari Bb Fi An 63 hiis] quibus We quibus verbis Ly 64 est] *omitted* Ly 65 fide] fidem We

---

55–63 Acts 25:17-21

cun- que casu ad hominem contrarie secte liceat appellare. Et ta-
 5 men apparenter ostenditur quod Paulus pro causa fidei Cesarem
 qui erat secte contrarie appellavit. Ex quo sequi videtur quod non
 esset inconveniens ad papam hereticum appellare, et per conse-
 quens appellare ab eo non licet quia pro eadem causa non est ab
 eodem et ad eundem appellandum, et ita predictae assertioni que
 10 dicit quod licet a papa heretico appellare contrariari videtur. Unde
 quomodo ad istam contrarietatem respondere contingat enarra.

Magister: Pro dissolvenda contrarietate prefata dicunt quidam
 esse notandum quod dupliciter contingit ad aliquem pro causa fi-
 dei appellare. Uno modo quidem tanquam ad illum qui habet que-
 15 stiones motas de fide iuxta sanam doctrinam ex officio terminare,
 et isto modo ad nullum hominem alterius secte sive fuerit paga-
 nus sive hereticus est pro causa fidei appellandum, quia ad solos
 summos pontifices catholicos et fideles ac generale concilium ca-
 tholicorum spectat questiones fidei terminare, sicut ex sacris ca-
 20 nonibus patenter apparet. Aliter contingit aliquem ad alium pro
 causa fidei appellare, non quidem sicut ad illum qui habet cau-
 sas fidei terminare, sed tanquam ad illum qui ex officio vel ex
 electione appellantis aut alio quovis modo potest cognoscere an
 appellans debeat pro causa huiusmodi ab emulis accusari vel in
 25 iudicio a quo appellerat conveniri. Sic dicunt quod si aliquis su-
 per aliquo dubio fidei quod non est certum esse heresis nec est
 heresis dampnata explicite licet sit heresis dampnata implicite ac-
 cusaretur coram episcopo, talis pro questione huiusmodi posset
 ad metropolitanum appellare. Non quidem tanquam ad illum qui
 30 habet tale dubium diffinire, sed tanquam ad illum ad quem spec-
 tat scire et iudicare quod talis questio nec per episcopum nec

---

6 contrarie] *omitted* Bb 7 esset] *omitted* Bb est Ly 9 predictae] predicti We
 10 videtur] videntur Bb Fi We 13 pro] aliqua *added* Ly 14 tanquam] ut Ly
 14 illum] eum Ly 19 fidei] *omitted* We 19 ex] in Ly 21 illum] alium We
 22 illum] alium We 22 qui] *omitted* Bb 22–23 ex electione] exlectione We
 electione Ly 25 a quo] aliquo Ly 25 appellerat] appellatus Ly 26 heresis]
omitted Bb 30 habet] habeat We 30–31 spectat] expectat We 31 nec] non
 Ly

per ipsum metropolitanum debeat terminari, sed quod est summo pontifici vel generali concilio reservanda. Per predicta contrarietas suprascripta dissolvitur, quia pro causa fidei in nullo casu est ad hominem secte contrarie appellandum tanquam ad illum qui questionem fidei habeat diffinire. Nec isto modo Paulus Cesarem appellavit. Sciebat enim quod Cesar fidem Pauli falsissimam reputabat. Aliquando tamen licuit pro causa fidei ad hominem secte alterius appellare tanquam ad illum qui ex officio vel electione appellantis vel alio quovis modo cognoscere potuit quod iudices sui de questione fidei se intromittere minime debuerunt, et hoc modo Paulus Cesarem appellavit. Sciebat enim Paulus quod nulla persecutio adhuc per romanos aut Cesarem contra christianos fuerat excitata, et ideo sciebat quod iudices Cesaris de tali questione secundum leges Cesaris se intromittere non debebant. Propter quod, ut habetur Act. 18, Gallio proconsul Achaie cum Paulus sibi accusaretur a iudeis quod contra legem persuaderet colere Deum, accusationem huiusmodi audire nolebat, dicens: “ ‘si quidem esset iniquum aliquid aut facinus pessimum, o viri iudei, recte vos sustinerem, si vero questiones sunt de verbo et nominibus et legis vestre vos ipsi videritis, iudex ergo horum nolo esse’, et minavit eos a tribunali”. Ex quibus verbis colligitur quod iudices missi a Cesare de hiis que pertinebant ad legem iudicandi potestatem minime habuerunt. Unde et Pilatus, sicut evangelica

32 ipsum] illum Bb Fi An *omitted* Ly 32 debeat] debet Ly 32 terminari] determinari Ly 33 pontifici] pontifice Bb 34 suprascripta] superscripta Bb supradicta Ly 37 appellavit] appellaverat We 37–38 reputabat] reputaret We 42 paulus¹] ad *added* Ly 42 paulus²] *omitted* Fi 43 adhuc] adhuc Bb 44 fuerat] fuerit We 45 questione] homine Bb 45 leges] legem We 45 cesaris] *omitted* An Fi 47 quod] *omitted* Bb 48 huiusmodi] eius Ly 49 quidem] quid Bb Fi An 49 esset] *omitted* Ly 51 et] *omitted* Bb Fi An We Ly 51 vestre] nostre Fi An 51 videritis] videbitis Bb Fi An 51 ergo] *omitted* Ly 51 horum] verborum Ly 51 nolo] noli An 52 verbis] *omitted* We 53 a] ad Ly 53 cesare] Cesarem Ly

55 patefacit historia, propter nullam accusationem que de lege as-
 serebatur contra Christum reputavit se debere iudicare Christum,
 sicut etiam ex Actibus Apostolorum c. 23 et 24 et 25 et 26 tri-
 bunus Lysias, Felix preses, Festus preses, et rex Agrippa propter
 illa que obieiebantur contra Paulum de lege et de doctrina Pauli
 60 iudicabant ipsum minime puniendum. Paulus igitur sciens quod
 talis questio etiam secundum leges et consuetudines romanorum
 ad iudices et publicas potestates inferiores Cesare nullatenus per-
 tinebat Cesarem appellavit, tanquam ad illum qui iudicaret talem
 questionem ad iudices coram quibus Paulus fuerat accusatus mi-
 65 nime pertinere.

Capitulum 22

Discipulus: Contra predicta quattuor michi obiectiones occur-
 runt. Primo quidem videtur quod ex quo preses Festus sciebat
 quod talis questio ad illum non spectabat non oportuit Paulum
 5 propter hoc appellare ab ipso, quia appellatio vel est a gravamine
 vel est a sententia. Paulus autem non appellavit a sententia Festi
 quia nullam tulit nec a gravamine quia nullum volebat inferre,
 nam si Paulus non appellasset volebat ipsum dimittere. Secundo
 videtur quod Paulus non debuit Cesarem appellare, quia sciebat
 10 eum inimicum fidei sue et quod sententiam daret contra Paulum.

55 patefacit] patefit An Fi 55–56 asserebatur] deferebatur Ly 56 christum¹] ipsum
 Ly 57 et¹] omitted Ly 57 24] omitted Ly 57 et²] omitted Ly Fi An 59 de²] omitted
 We 60 ipsum] illum Ly 62 cesare] Cesaris Ly 63 ad] omitted Bb 2 predicta] dicta
 An Fi 3 quidem] quibusdam Ly 3 quod] omitted Bb 4 illum] ipsum We 6 est]
 omitted An Fi 10 eum] ipsum Ly

57–58 Acts 23:29 58 Acts 24:25 58 Acts 25:25 58 Acts 26:31

Tertio apparet quod Paulus factus mentiebatur recognoscendo Cesarem iudicem suum cum tamen, presertim in causa fidei, non fuerit iudex suus nec superior. Quarto videtur quod ad hominem alterius secte liceat appellare tanquam ad illum qui possit questionem fidei terminare et diffinire. Nam ad illum licet pro causa fidei illo modo appellare qui potest esse iudex in causa fidei habens potestatem diffiniendi quid pertinet ad veritatem fidei orthodoxe. Sed hoc potest homo alterius secte. Nam sicut patet in libro De altercatione Athanasii contra Arium, Athanasius et emuli sui hominem paganum in iudicem pro causa fidei elegerunt. Ergo et ad hominem alterius secte est licitum pro causa fidei appellare. Hec sunt que movent me contra predicta. Tu autem aperi quomodo respondetur ad illa.

Magister: Ad primam obiectionem respondetur quod Paulus appellavit a Festo ad Cesarem propter gravamina que timebat. Timuit enim quod, quemadmodum Pilatus quamvis nullam causam mortis reputaret in Christo, tamen tradidit Christum iudeis crucifigendum, ita Festus traderet Paulum iudeis accusantibus occidendum, quamvis putaret ipsum Paulum crimen dignum morte nullatenus commisisse. Quod beatus Paulus aperte insinuat cum dicit Festo: “si vero nichil est eorum que hii accusant me, nemo potest me illis donare, Cesarem appello”.

Discipulus: Unde timuit Paulus quod Festus volebat tradere eum iudeis.

Magister: Ex hoc quod interrogavit Paulum an vellet ascendere Hierosolymam et iudicari apud ipsum de impositis, et ex hoc

11 paulus] de *added* An Fi 11 mentiebatur] in recognoscendo in *added* Fi 14 liceat] licet We 15 terminare et] *omitted* We 15 et] distinguere vel *added* Ly 19–20 hominem] *omitted* Ly 23 illa] ipsa We 27 christum] *omitted* Ly 30 beatus] *omitted* Ly 30 insinuat] insinuavit We 30–31 cum dicit] dicens Ly 31 dicit] dixit We 31 eorum] horum Bb Fi An We 31 que] de quibus Bb Fi An We Ly 32 me] *omitted* We 32 donare] dare Bb Fi An Ly 34 eum] ipsum We 35 paulum] Paulus Bb 36 iudicari] Kn: iudicare Bb Fi An We iudicium subire Ly

18–19 Vigil of Tapsus, *Altercatio Athanasii contra Arium coram Probo iudice*, in PL 62, cols. 179-238 31–32 Acts 25:11

quod favorabilis esset iudeis accusatoribus Pauli. Ex hoc enim ipso quod volebat Festus se intromittere de questione que ad ipsum etiam secundum leges et consuetudines romanorum minime
 40 pertinebat ipsum suspectum habebat et ideo appellavit, quamvis etiam aliud motivum habuerit appellandi, ut, scilicet per appellationem liberatus a persecutione iudeorum in Iudea, deduceretur Romam ut ibi evangelium predicaret iuxta preceptum Christi, ut apparet Act. 23, demandantis et dicentis : “constans esto, sicut
 45 enim testificatus es de me Hierusalem, sic te oportet et Rome testificari”. Ad secundam dicitur quod Paulus nescivit Cesarem manifestum inimicum doctrine sue quia nondum Cesar persecutus fuerat christianos. Esto etiam quod scivisset eum inimicum, potuisset Cesarem appellare quia ex causa rationabili licet ad inimicum appellare, sicut etiam licet alicui ex causa se iudicio inimici submittere. Paulus igitur volens a iudeis liberari et Romam ad evangelium predicandum adduci, appellavit, et licet scivisset Cesarem fidei inimicum, appellasset. Ad tertiam respondetur dupliciter. Uno modo quod Paulus erat inferior Cesare et Cesar erat
 55 iudex suus ordinarius. Aliter dicitur quod licet Cesar non fuerit iudex ordinarius Pauli tamen Paulus potuit se submittere iudicio Cesaris, quemadmodum papa potest se submittere iudicio subditi sui (2 q. 7 *Nos*), et ideo Paulus appellando Cesarem submittit se iudicio Cesaris infidelis quod sibi licitum erat ex causa rationabili.
 60 bili.

Discipulus: Quomodo licuit Paulo se submittere iudicio Cesaris infidelis cum non liceat clericis se submittere iudicio secularium potestatum fidelium.

37 esset] erat We 37 accusatoribus] accusantibus Ly 37 pauli] Paulum Ly 39 etiam] *omitted* Fi An We 41 aliud] ad illud We 41 habuerit] habuit Ly 43 ibi] ib We 23] 13 Fi An 44 demandantis] de mandatis Bb Fi An We 44 et] *omitted* An Fi 44 esto] Paule *added* Bb Fi An We Ly 45 es] ea Bb 45 me] in *added* Bb Fi An We Ly 45 et] *omitted* Bb Fi An We etiam Ly obiectionem *added* Ly 47 sue] *omitted* Bb 59 infidelis] *omitted* We Ly 62 clericis] clericos Ly 62 se submittere] *omitted* Fi 63 fidelium] *omitted* An Fi

Magister: Respondetur quod hoc *quod* clericis non liceat se in multis causis submittere iudicio secularium potestatum non est ex lege divina nec ex ordinatione Christi nec ex lege nature, sed ex iure positivo humano, ad quod ius Paulus minime tenebatur quia nec tunc extitit introductum, et ideo sibi licuit se iudicio Cesaris submittere quod fecit facto Cesarem appellando. Ad quartam respondetur quod dupliciter potest esse aliquis iudex in causa fidei. Uno modo est aliquis ordinarius iudex in causa fidei habens ex officio potestatem questiones fidei terminandi, et ad talem iudicem licet pro causa fidei appellare, sed talis iudex in causa fidei non potest esse aliquis alterius secte. Alio modo potest aliquis esse iudex quasi arbiter electus et hoc contingit dupliciter, quia dupliciter contingit compromittere in aliquem super causa fidei, vel scilicet promittendo quod illud tenebitur quod ipse secundum conscientiam suam reputaverit esse firmiter tenendum, vel quod illud tenebitur quod ipse iudicaverit esse consonum fidei christiane. Primo modo liceret compromittere in fidelem si nulla humana constitutio obviaret. Secundo modo licuit aliquando compromittere in aliquem infidelem. Sic Athanasius et heretici emuli sui in quendam paganum industrium et literatum compromiserunt, promittendo scilicet quod illud tenerent quod ipse iudicaret esse consonum fidei christiane. Qui auditis allegationibus utriusque partis pro Athanasio tulit sententiam, diffiniendo videlicet quod assertio Athanasii erat consona et necessario sequebatur ex libris christianorum, quos tam Athanasius quam sui adversarii receperunt, quamvis ipse iudex ipsos nullo modo susciperet.

64 quod¹] quamvis *added* Ly 64 quod²] *omitted* Bb Fi An Ly 65 non] tamen *added* Ly 67 paulus] tunc *added* An Fi 67 tenebatur] respondere *added* Ly 69 fecit] de *added* Ly 71 habens] *omitted* We 74 aliquis¹] *omitted* Fi An We Ly 74 aliquis²] alius Ly 76 compromittere] committere Ly 76 in] *omitted* We 78 suam] sua We Ly 78 reputaverit] reputavit Ly 79 iudicaverit] iudicavit Ly 80 in] *omitted* Bb We aliquem *added* Ly 80 fidelem] infidelem Bb An Ly 82 sic] Sicut Ly 83 industrium] industrem Ly 83 compromiserunt] promiserunt Ly 84 ipse] ille We 88 quos] quod Ly

90 **Discipulus:** Videtur quod Athanasius compromittendo in paganum peccavit mortaliter, se videlicet obligando ad heresim sustinendam si ipse paganus dedisset sententiam quod assertio hereticorum erat consona fidei christiane.

Magister: Respondetur quod Athanasius non peccavit, quia licet promitteret stare sententie pagani predicti non tamen promisit stare inique sententie eius, et ideo non obligavit se ad heresim sustinendam si diffinisset assertionem hereticorum fuisse consonam fidei christiane, quia iniquum arbitrium nullatenus est servandum (Extra, *De arbitris*, c. *Non sine* et c. *Exposita*). In tali enim compromisso subintelligenda est talis conditio licet non exprimatur: si arbiter non fuerit arbitratus inique.

Discipulus: Videtur quod Athanasius non debuit compromittere in paganum super questione fidei, cum secundum iura canonica etiam super rebus spiritualibus non liceat compromittere in laicum (Extra, *De arbitris*, c. *Contingit*).

Magister: Respondetur quod de rebus spiritualibus non potest compromitti in laicum est ex ordinatione ecclesie et non ex lege divina, et ideo Athanasius licite compromisit in paganum, quia tunc non erat prohibitum.

110 **Discipulus:** Miror quod Athanasius voluit compromittere in paganum cum pagani etiam testes nequeant esse contra christianos.

Magister: Respondetur quod ecclesia postquam habuit favorem imperatorum et regum multa statuit contra paganos que nec ex lege divina nec ex ordinatione Christi erant antea constituta, et ideo multa sunt modo illicita que tunc licita errant. Tunc enim licitum erat sub imperatore apostata militare. Unde et multi sancti martyres et alii christiani sub Iuliano apostata militabant et sibi in hiis que non erant contra legem divinam obedierunt sine

92 ipse] ille We 95 promisit] promittit Bb An Ly 99 sine] sum Bb Fi An Ly 99–100 compromisso] promisso Ly 100 conditio] ordinatio Ly 100 exprimatur] exprimat We 101 si] nisi Ly 101 non] omitted Ly 107 est] omitted Ly 108 ideo] omitted Ly 111 etiam] omitted Ly 115 divina] omitted We 117 erat] omitted An Fi

peccato. Nunc tamen nulli christiano liceret sub imperatore apostata militare. Sic nunc esset illicitum de fide compromittere in paganum. Tempore autem Athanasii non erat illicitum. 120

Discipulus: Que utilitas fuit quod Athanasius compromisit in paganum.

Magister: Respondetur quod multiplex fuit utilitas, quia catholici post sententiam pagani pro Athanasio fidem poterant liberius predicare et heretici multorum amiserunt favorem. Unde autem hoc accidit gesta illorum temporum te poterunt edocere. 125

Discipulus: Videtur quod Athanasius compromittendo in paganum se et fidem catholicam magno periculo exponebat, quod tamen debuit evitare. 130

Magister: Respondetur quod Athanasius periculo probabili se minime exponebat. Sciebat enim paganum illum virum esse magne fidelitatis et constantie ac eximie intelligentie, qua ordinem assertionum quarum una sequitur ex alia vel aliis, et etiam repugnantiam assertionum quarum una alteri adversatur sciebat advertere, et ideo Athanasius sciens predictum paganum virtutibus politicis et rationali scientia illustratum, ipsius iudicio modo predicto absque periculo probabili se commisit, licet non absque omni periculo qualitercunque possibili. Periculum autem qualitercunque possibile nullus vitare tenetur, quia per hoc a bonis impediretur permaximis. Esset enim similis illi de quo dicit Salomon Ecclesiasti 11: “qui observat ventum non seminat, et qui considerat nubes nunquam metet”. 135
140

120 liceret] licet Ly 125 magister] *gap* An 127 multorum] *omitted* An Fi
129 compromittendo] se *added* Ly 130 se et] *omitted* Ly 134 ac] *omitted*
Bb 134 qua] contra Ly 135 vel aliis] *omitted* Ly 136 adversatur]
adversabatur Ly 138 scientia] *omitted* Bb 141 vitare] evitare Fi An 142–143
salomon] Sapiens Ly 143 11] primo Bb Fi An Ly 144 metet] etc. *added* Ly

143–144 Ecclesiastes 11:4

Capitulum 23

Discipulus: Ad principalem responsionem quam dedisti ad instantiam meam quod non est appellandum a papa pronuntiante diffinitive legem christianam esse falsam volo redire et eam magis
5 discutere. Cupio igitur audire quare assertores predicti asserunt expedire quod a tali sententia pape heretici appelletur.

Magister: Huius dicti inter alias rationes tres assignantur. Prima est ut contra sententiam iniquam in causa fidei adhibeatur remedium quod consuevit contra alias iniquas sententias adhi-
10 beri. Secunda est ut cum maiori solemnitate iniqua sententia contra fidem prolata catholicam impugnetur. Tertia est ut satisfiat simplicibus et iuristis qui forte non crederent aliquam posse licite impugnare sententiam iniquam contra fidem, et huiusmodi impugnantem esse a catholicis defendendum, nisi contra eandem
15 appellaret.

Capitulum 24

Discipulus: Intelligo rationes quas isti dicunt, quod nonnunquam expedit a tali sententia appellare, sed nescio motiva eorum, quare dicunt quod non est absolute necessarium a tali sententia
5 appellare. Ideo qua ratione moventur enarra.

Magister: Quod non sit absolute necessarium a tali sententia appellare servando scilicet formam et puncta que in appellatio-

2-3 instantiam] instan Bb 4 volo] nolo Ly 4 et] nec Ly 5 igitur] enim We 6 heretici] omitted We 6 appelletur] appellentur Fi 8 ut] omitted We 9-10 adhiberi] exhiberi We 10 maiori] manifesta Ly 11-12 satisfiat] satisfaciat Fi Ly 13 huiusmodi] huius Ly 14 impugnantem] impugnatore We 14 eandem] eam Fi eadem Ly 2 quas] quare We 2-3 nonnunquam] nunquam We 4 6 sententia] iniqua added Ly

nibus secundum iura humana oportet servare sic ostendunt. Non magis est necessarium appellare a sententia prolata contra legem Dei et fidem christianam quam a sententia prolata contra canones et leges humanas. Sed a sententia prolata contra canones et leges humanas non est necessarium appellare, teste Gregorio nono qui, ut habetur Extra, *De sententia et re iudicata*, c. 1, ait: “sententia contra leges canonesve prolata licet non sit appellatione suspensa non potest tamen subsistere ipso iure”. Ubi dicit glossa: “sententia lata contra leges, id est ius constitutionis, ita quod hoc in sententia exprimatur, nulla est ipso iure et citra appellationem rescinditur”. Ergo multo magis sententia lata contra fidem nulla est ipso iure absque omni appellatione. Ergo non est necesse absolute appellare a sententia lata contra catholicam fidem. Secundo sic. A sententia que non potest transire in rem iudicatam nec valet firmitatem sententie obtinere non est absolute necessarium appellare. Hec enim ratio assignatur in decretis (2 q. 6 § *Diffinitiva quoque*) quare a pluribus sententiis non est necesse appellare, ubi sic habetur: “si sententia lata fuerit contra res prius iudicatas, a quibus provocatum non est, sententia auctoritatem non obtinebit, et ideo ab ea appellare non est necesse”, et infra: “si plures iudices dati fuerint et unus tantum ex hiis pronunciasset proponitur, non videtur appellandi necessitas fuisse, cum sententia firmitatem iure non teneat”. Ex quibus colligitur quod a sententia que non potest transire in rem iudicatam nec firmitatem sententie obtinere non est necesse appellare. Sed sententia lata contra fidem non potest transire in rem iudicatam nec valet auctoritatem seu

8 servare] observare Ly 11 prolata] lata We 15 tamen] *omitted* Bb Fi An We Ly 15 ubi] Ut Ly 16 lata] *omitted* Fi An 16 hoc] *omitted* Ly 16 in] *omitted* Ly 21 nec] non Fi 23 6] c. *Si quis* added Ly 23 diffinitiva] Diffinitivas Bb Ly Diffinitivasque An Fi 24 quoque] *omitted* Bb Fi An Ly 25 fuerit] *omitted* An Fi 25 iudicatas] inductas Ly 27 ab ea] *omitted* Ly 27 infra] ita Fi An Ly 28 fuerint] fuerunt Bb Fi An Ly 28 hiis] eis Ly 30 iure] iuris Bb Fi An We Ly 30 teneat] continet Bb Fi An contineat We Ly 30 quibus] verbis *added* Ly 31 nec] valet *added* Ly

13–15 col. 393 15–18 Gloss, s.v. contra leges, col. 876 25–30 Gratian, *dictum post* c. 40, § *Diffinitiva quoque*, col. 482

firmitatem sententiae obtinere. Ergo ab illa non est necessarium
 35 appellare. Tertio sic. In nulla causa contra quam nulla prescrip-
 tio currere potest est necesse appellare ab iniqua sententia. Sed
 contra fidem nulla prescriptio currere potest quin sententia la-
 ta contra fidem catholicam revocetur quodcumque veritas fuerit
 manifesta, quia omne quod est fidei contrarium orthodoxe vanum
 40 et irritum est habendum. Ergo a sententia lata contra fidem non
 est necesse appellare.

Quarto sic. Iniqua sententia lata contra fidem non potest esse
 magis privilegiata quam sententia lata contra matrimonium. Sed
 sententia lata contra matrimonium tale privilegium non obtinet ut
 45 ab ea appellare sit necesse, quia licet a sententia lata contra ma-
 trimonium non sit appellatum ipsa tamen revocanda est quando-
 cumque fuerit ostensum fuisse iniquam, secundum quod colligitur
 manifeste ex sacris canonibus Extra, *De sententia et re iudicata*,
 c. *Lator* et c. *Consanguinei* et quampluribus aliis. Hinc glossa
 50 predicto capitulo *Lator* notat dicens: “contra matrimonium non
 currit prescriptio (33 q. 5 *Quod Deo*) etiam si ab illa sententia
 non fuit appellatum, quia sententia lata contra matrimonium non
 transit in rem iudicatam quin revocetur sententia quodcumque
 error sententiae fuerit detectus”. Ergo multo magis a sententia lata
 55 contra catholicam fidem non est necesse appellare. Quinto sic.
 Causa fidei est magis favorabilis et per consequens privilegii
 debet gaudere maioribus quam causa matrimonii *vel quecumque*
causa civilis. Sed causa matrimonii et nonnullae causae civiles
 tali privilegio gaudent quod non est necesse ab iniqua sententia

34 sententiae] sententia We 34 ab illa] a sententia lata contra fidem We
 34 necessarium] necesse We 35 nulla¹] illa We 36 potest] non *added* We
 38 catholicam] *omitted* Fi 39 manifesta] manifestata Ly 43 – 44 sed ...
 matrimonium] *omitted* Bb 44 non] *omitted* Ly 45 appellare] non *added*
 We Ly 47 ostensum] ostensa We 49 quampluribus] quamplurimis We Ly
 51 quod deo] *Quando* Bb Fi An Ly *Patri added* Bb Fi An We Ly 51 illa]
 ipsa We 52 fuit] fuerit Bb Fi An We Ly 53 sententia] *omitted* Bb Fi An
 We Ly 54 sententiae] *omitted* Bb Fi An We Ly 57 causa] cause Ly 57–58
 vel ... matrimonii] We Vc* Va Ba: *omitted* Bb Fi An Ly 58 nonnullae]
 civiles, sed nonnullae *added* Ly 58 civiles] civilis We

48–49 col. 394 49 col. 395 50–54 Gloss, s.v. permanere, col. 879 51
 col. 1251

appellare. Ergo multo magis causa fidei tali debet gaudere privilegio 60
ut ab iniqua sententia contra fidem non sit appellare necesse.

Capitulum 25

Discipulus: Rationes adverto quare dicitur quod non est absolute necessarium appellare a sententia lata contra fidem, sed ignoro quare ista assertio taliter modificatur: ‘non est necesse appellare servando formam et puncta que in appellationibus 5
secundum iura humana oportet servare’. Unde rationem istius modificationis assigna.

Magister: Ad intelligendum illud quod queris distinguitur, quia appellatio a sententia lata contra fidem quadrupliciter accipi potest. Uno modo pro libello continente formam appellationis que communiter consuevit in aliis appellationibus observari, notante videlicet personam appellantem et contra quam appellat et causam pro qua appellatur vel *sententiam* a qua appellatur et tempus quo appellatur et alias circumstantias que ad appellationis formam debitam requiruntur. Aliter accipitur appellatio pro 10
voce qua quis absolute in presentia iudicis dicit “appello”. Unde glossa 2 q. 6 § *Forma appellationum* dicit: “si coram iudice 15

61 sententia] lata added We 5 que] omitted Bb 9 a sententia] omitted Ly 9 – 10 accipi potest] accipitur Ly 10 uno modo] Primo accipitur Ly 13 sententiam] sententia Bb Fi An Ly 14 et] etiam Ly 14 – 15 appellationis] ppellationis We 15 aliter] Secundo modo Ly 17 6] c. *Potest appellatione* added Ly 17 forma] *Forma* Bb Fi An We Ly 17 dicit] dicens Bb Ly

17 Gratian, *dictum post* c. 31, § *Forma appellationum*, col. 478 17 – 18 Gloss, s.v. in scriptis, col. 673

appellat sufficit si dicat ‘appello’”. Tertio accipitur appellatio pro
 impugnatione inique sententiae late contra fidem, et sic quicumque
 20 impugnaret sententiam pape latam contra fidem intelligeretur ap-
 pellare ab eodem, licet non diceret “appello”. Quarto potest dici
 appellatio a sententia pape lata contra fidem omne factum quo
 faciens ostendit se pape sententiam reprobare, detestare, seu hor-
 25 rere, et isto modo clerici romani qui se a communione Anastasii
 secundi, de quo habetur dis. 19 *Anastasius*, abegerunt, dici pote-
 rant appellatores quia facto ipsum tanquam hereticum reprobave-
 runt.

Discipulus: Duo prima membra istius distinctionis intelligo,
 sed alia duo non videntur convenienter assignari, quia secundum
 30 tertium membrum omnis impugnans verbo alicuius iudicis sen-
 tentiam diceretur appellare ab eodem, quod nullam verisimilitu-
 dinem habet. Secundum vero quartum membrum inobediens sen-
 tentiae iudicis absque omni verbo appellandi diceretur appellans.

Magister: Ad hec solvenda dicitur esse notandum quod se-
 35 cundum iura dupliciter appellare contingit, scilicet verbo et fac-
 to. Quod verbo appellare contingat tu concedis, quod etiam facto
 valeat quis appellare asserit Innocentius tertius manifeste qui, ut
 habetur Extra, *De appellationibus*, c. *Dilecti*, ait: “cum autem
 plus sit ad sedem apostolicam facto provocare quam verbo etc.”
 40 ubi dicit glossa: “plus est factis demonstrare quam verbis dicere”
 et glossa 11 q. 3 c. *Existimant* ait: “ipso facto appellamus”. Ex
 quibus verbis patet quod quartum membrum congrue assignatur,

18 tertio] modo *added* Ly 20 latam] *omitted* We 20 intelligeretur]
 intelligitur Ly 21 diceret] diceretur Ly 21 quarto] modo *added* Ly 22 quo]
 quod We 23 faciens] patiens Ly 25 secundi] etiam Ly 29 convenienter]
 congrue We 33 appellans] appellandi Bb 34 hec] hoc Ly 34 solvenda]
 solvendum Ly 36 contingat] contingit Ly 39–40 verbo ... quam] *omitted*
 Ly 41 11] 5 Fi An Ly 41 existimant] *Estimant* Bb Fi An We Ly 42 verbis]
omitted We 42 membrum] est *added* Ly

25 col. 64 38–39 col. 432 40 Gloss, s.v. facto provocare, col. 947 41
 col. 666 41 Gloss, s.v. factis, col. 951

quia scilicet facto contingit appellare a sententia pape lata contra fidem. Non autem aliter contingit appellare facto a sententia pape lata contra fidem nisi facto ostendendo quod talis sententia est tanquam heretica reprobanda. Ergo quartus ille modus appellandi congrue assignatur. Quia vel plus vel non minus est manifeste et constanter asserere viva voce vel scripto sententiam pape esse hereticam quam facto innuere eandem sententiam pape esse hereticam, sed, sicut ostensum est, qui facto insinuat sententiam pape esse hereticam facto intelligitur appellare, ergo et qui verbo vel scripto sententiam pape tanquam hereticam constanter impugnat intelligitur appellare licet verbum appellandi non scribat vel proferat.

Discipulus: Dic quomodo secundum ista ad inconvenientia que intuli responderetur.

Magister: Ut responsiones ad illa percipias duo dicuntur esse notanda. Primum est quod sicut cuilibet christiano interest sententiam pape latam contra fidem catholicam detestari, impugnan- re, reprobare, et horrere, ita cuilibet christiano licet si voluerit ab iniqua sententia pape contra fidem catholicam lata appellare primo et secundo modo accepta appellatione, quia ab iniqua sententia potest quilibet cuius interest appellare. Secundo dicitur esse notandum quod, quia papale officium est supremum in ecclesia Dei nec est aliquis qui ex officio sit vero papa superior in spiritualibus, ideo quando papa profert sententiam contra fidem, subtilitates iuris que contra prelates inferiores proferentes sententiam contra fidem servantur, non sunt stricte servande, nec

44 facto] *omitted* Ly 44 – 45 a ... facto] *omitted* Bb 45 quod] quia Bb 46 reprobanda] computanda Ly 49 – 50 quam ... hereticam] *omitted* Ly 51 pape] *omitted* Ly 53 verbum] verba Ly 54 proferat] profereat Bb 55 secundum] *omitted* Ly 55 ista ad] ad ista Ly 57 illa] illas An Fi 60 reprobare] *omitted* Bb 60 ita] et *added* Ly 61 pape] *omitted* Bb 61 lata] latam Bb Fi An 63 sententia] pape *added* Ly 64 est] dicitur esse Ly 65 dei] *omitted* Ly 68 sententiam] sententias We 68 servantur] servant Ly 68 sunt] *omitted* Bb

etiam littera legum civilium et canonicarum in hoc casu est omni-
70 no servanda, sed oportet ad legem divinam et rationem naturalem
ac intentionem legislatoris et ad legem quam instituisset si legem
specialem de papa proferente sententiam contra fidem constituis-
set, recurrere. Per hoc respondent ad primum inconueniens. Quia
non omnis impugnans verbo alicuius iudicis sententiam dici de-
75 bet appellans, tum quia non omnis interest appellare a sententia
iudicis vel etiam reprobare, tum quia de modo appellandi a sen-
tentiis iudicum inferiorum sunt posite leges expresse, et ideo qui
in talibus non servat huiusmodi leges non intelligitur appellare.
Sed secus est de omni christiano impugnante absque verbo appel-
80 landi sententiam pape contra fidem, tum quia cuilibet christiano
licet si voluerit a tali sententia appellare, quia talis sententia est
preiudicialis omni catholico, et ideo sua interest talem sententiam
impugnare, et per consequens sibi licet si voluerit a tali sententia
appellare, exprimendo vocabulum appellandi; tum quia de modo
85 appellandi a sententia pape contra fidem non sunt leges speciales
institute, imo secundum leges a tali sententia cum in rem iudica-
tam transire non valeat non est necesse appellare, et ideo quicun-
que sententiam pape contra fidem latam verbo vel scripto con-
stanter impugnat absque verbo appellandi, intelligitur appellare
90 tertio modo et tantum valet secundum rem acsi verbum appellan-
di proferret. Per predicta etiam patet ad secundum inconueniens
quod intulisti, quia inobediens sententie iudicis inferioris verbum
appellandi nequaquam emittens non intelligitur facto appellare,
quia cautum est in iure quod in hoc casu ad hoc ut aliquis intel-
95 ligatur appellans oportet quod infra certum tempus viva voce vel
scripto cum debitis circumstantiis vocem appellationis exhibeat.
Sed de modo appellandi a sententia hereticali pape nichil est in

69 canonicarum] canonicorum Ly 71 legem²] lege We 73 per] Propter Ly 73 respondent]
respondendum Ly 74 dici] dicere Ly 74 – 75 debet] oportet Bb An 75 appellans] appello Ly 75
omnis] cuiuslibet Ly 76 tum] *omitted* Ly 77 iudicum inferiorum] iudicis inferioris Ly 79 sed]
omitted Ly 81 voluerit] noluerit We 81 sententia¹] pape *added* We 82 preiudicialis] preiudicialis
We 88 latam] lata Bb An 93 emittens] *omittens* Ly 94 ut] quod Ly 94 – 95 intelligatur]
intelligitur Ly 96 exhibeat] adhibeat Ly

iure statutum. Ideo eo ipso quod quis facto ostendit se reprobare sententiam pape tanquam hereticam, facto intelligitur appellare.

Capitulum 26

Discipulus: Quare non est aliquod speciale statutum in iure de modo appellandi a sententia hereticali pape.

Magister: Huius due cause assignantur. Prima est quia non est necesse a tali sententia appellare primo modo vel secundo accepto vocabuli appellationis eo quod talis sententia in rem iudicatam transire non potest. Secunda est quia leges fiunt de hiis que sepius accidunt. Raro autem accidit papam ferre sententiam hereticalem, ideo non est necesse de hoc legem statuere. 5

Discipulus: Leges generaliter facte sunt de modo appellandi. Quare ergo non sunt leges ille servande cum quis vult a sententia pape heretica appellare. 10

Magister: Ad hoc responsum est prius. Dictum est enim quod quia papa verus non habet superiorem ideo cum sententiat contra fidem non est necesse regulas generales de appellationibus datas servare. Hoc enim posset in periculum fidei redundare. 15

Discipulus: Videtur quod regule date de appellationibus strictius sunt servande cum quis vult a papa appellare quam si vult ab alio appellare quia maior reverentia exhibenda est pape quam

---

98 statutum] statum Fi An Et *added* Ly 99 appellare] *omitted* Bb 2 aliquod] *omitted* We 7 est] *omitted* Ly 7 de] ex Ly 12 heretica] heretici Ly 14 superiorem] in terris *added* Ly 19 exhibenda] adhibenda Ly

20 aliis inferioribus. Ergo regule que possunt derogare honori pape
strictissime sunt servande eo quod nullus debet gaudere maiori
privilegio quam papa.

Magister: Respondetur quod leges canonice et civiles secun-
dum diversitates causarum, personarum, temporum et periculi
25 quod imminet ac etiam circa alias circumstantias sunt magis stricte
vel minus stricte servande vel penitus non servande, et ideo
quia papa ferens sententiam contra fidem gravius peccat quam
alius, quia peccatum ex dignitate augetur, facilius est etiam ha-
bere iustitiam de inferiori papa si tulerit contra fidem sententiam.
30 Maius etiam periculum imminet omnibus christianis ex sententia
hereticali pape, ideo si quis voluerit in communi forma a tali pape
sententia appellare in favorem fidei cui magis favendum est quam
pape, minus artandus est ad formam appellationis quam si ab alia
sententia iudicis inferioris duxerit appellandum. Unde et in hoc
35 casu in favorem fidei quantum ad multa minor est reverentia ex-
hibenda pape et minori debet privilegio gaudere, quemadmodum,
si accusetur, minori privilegio gaudet quam nonnulli alii presules
qui, ut habetur 2 q. 4 c. *Presul*, non nisi cum 72 testibus *debent*
dampnari. Papa autem tali privilegio minime gaudet, teste glos-
40 sa ibidem que ait: “nunquid contra papam duplicabuntur testes.
Non. Imo duo sufficiunt et in hoc deterioris conditionis quia ipse
sine comparatione aliorum creatus est maior et ideo sine spe
venie condemnandus est ut diabolus”. Ex quibus verbis patet
quod nonnunquam papa propter crimen ipsius minor privilegio

20 derogare] derogari Ly 24 diversitates] diversitatem Ly
25 circa] iuxta We 26 vel¹ ... stricte] *omitted* We 29 inferiori] quam de
added Ly 33 ab alia] a Ly 34 et] *omitted* Ly 36 quemadmodum] quemad
Bb An 38 qui] quia Ly 38 presul] presul *added* Ly 38 cum] *omitted* Ly
38 debent] debet Bb Fi An Ly 41 non imo] Quinimo Ly 41 hoc] est *added*
Bb Fi An We Ly 41 conditionis] et *added* We 42 aliorum] illorum We 42
maior] *omitted* Bb Fi An We Ly 43 condemnandus] dampnandus Ly 44
nonnunquam] nunquam We

38 col. 466 40–43 Gloss, s.v. *presul*, col. 653

gaudet quam inferiores episcopi. Quod precipue servandum est 45
 quando ex crimine pape maius periculum imminet christianitati,
 quod accidit quando papa contra fidem profert sententiam.

Capitulum 27

Discipulus: Applica supradicta ad interrogationem meam. Qua-
 re scilicet dicitur quod a sententia pape heretica non est necesse
 appellare servando formam et puncta etc.

Magister: Ad interrogationem propositam taliter applicantur, 5
 quod videlicet non est necesse appellare a tali sententia pape pri-
 mo modo et secundo accepto vocabulo appellationis, et propter
 hoc in assertionem predicta est addita modificatio memorata. Ne-
 cesse est tamen appellare tertio modo vel quarto a sententia pape
 heretica quando scitur esse heretica, quia talis sententia est impu- 10
 gnanda et qui scit eam esse hereticam facto debet ostendere quod
 reputat eam hereticam.

Discipulus: Nunquid solus ille contra quem lata est talis sen-
 tentia tenetur appellare taliter ab eadem.

Magister: Respondetur quod non solus ille sed quilibet ca- 15
 tholicus sciens talem sententiam esse hereticam appellare debet,
 quia aliter esset fautor pape heretici.

Discipulus: Nunquid tenetur infra certum tempus taliter ap-
 pellare.

Magister: Respondetur quod non est tempus sibi determina- 20
 tum, quia non oportet taliter appellare ne sententia transeat in rem
 iudicatam sed ne appellans favere heretico videatur.

2–3 quare] quia Bb 3 scilicet] supra Ly 3 heretica] heretici Bb Ly 5
 propositam] prepositam Ly 7 et secundo] *omitted* Bb 7 secundo] modo
added We Ly 9 est tamen] vero Bb 9 quarto] modo *added* Ly 12 eam]
 ipsam We esse *added* Ly 14 eadem] eodem Ly 18–19 appellare] ne
 sententia transeat in rem iudicatam *added* Ly 20–21 determinatum]
 determinandum We

Capitulum 28

Discipulus: Ex his conicio quod talis modus appellandi tractari habet cum de fautoribus hereticorum exquisite inquiretur, ideo de hoc supersedeas et indica quomodo aliter respondetur
 5 ad instantiam qua probavi quod a papa pronuntiante fidem catholicam esse falsam non est aliquatenus appellandum. Dixisti enim quod ad illam instantiam duplex datur responsio. Cum enim tractaverimus unam, dic aliam.

Magister: Dicitur quod a tali sententia necesse est appellare in
 10 forma communi appellandi infra tempus statutum a iure, quia aliter non audiretur quis contra sententiam pape si ipsam postea satageret impugnare. Pro hac autem assertionem potest taliter allegari. Qui a sententia iniqua infra tempus statutum a iure negligit appellare per interpretationem iuris late sententie parere videtur
 15 (Extra, *De sententia et re iudicata*, c. *Quod ad consultationem*). Qui autem sententie paret ipsam impugnare non potest, quia quod semel approbatum est postea reprobari non potest (dis. 4 *In istis* et 8 q. 2 *Dilectissimi*). Ergo qui non appellat infra tempus statutum a iure postea non auditur, et ita appellare est necesse si quis
 20 unquam voluerit sententiam pape hereticam impugnare. Secundo sic. Appellationis remedium est ad presidium innocentie institutum (Extra, *De appellationibus*, *Cum speciali*). Ergo quanto magis innocentia impugnatur tanto magis necessarium est appellationis remedium. Sed quando papa pronuntiat diffinitive contra **catholicum** fidem christianam esse falsam, maxime innocentia
 25

2 conicio] Kn: convinco Bb Fi An We cogito Ly 3 inquiretur] inquiritur We 7 quod] omitted Bb 10 appellandi] insuper added Ly 11 audiretur] audiemus Bb 12 autem] omitted We 15 quod] Qui Bb Fi An Ly 18 tempus] empt Bb 18–19 statutum] assignatum Ly 21 sic] si Bb Fi An 24 quando] cum We 25 catholicum] We: catholicam Bb Fi An Ly 25 christianam] ipsam Ly

impugnatur. Ergo tunc maxime necessarium est ad appellationis remedium convolare, et ita a tali sententia est necesse appellare. Tertio sic. Unoquoque utendum est ad usum ad quem noscitur institutum. Appellatio autem est instituta ut oppressi releventur, 2 q. 6 c. *Omnis oppressus* et c. *Ideo*, et in multis aliis sacris canonibus hoc idem habetur. Ergo appellatione est utendum ad relevandum oppressos. Sed catholici maxime opprimuntur si papa sententiat fidem christianam esse falsam. Ergo in hoc casu est precipue utendum appellationis remedio. Ergo a tali sententia est necessarium appellare.

Capitulum 29

Discipulus: Tam rationes quibus ostenditur quod non est necesse appellare a sententia pape diffinitive pronuntiantis fidem christianam esse falsam, quam rationes pro assertionem contraria allegatae apparentes michi videntur. Ideo peto ut referas quomodo respondetur ad utrasque. Primo autem respondeas ad rationes probantes quod non est necesse appellare.

Magister: Ad primam istarum dicitur quod non est necesse appellare a sententia lata contra leges et canones quia hoc est cautum in iure. Non est autem cautum in iure quod non est necesse appellare a sententia pape pronuntiantis legem christianam esse falsam. Ad secundam dicitur quod sententiarum que non possunt transire in rem iudicatam duplex differentia reperitur. Quaedam enim est sententia talis a qua si non appellat ille contra quem

27 convolare] convalere We 30 2] 21 Ly 30 omnis] *Cum omnis* Bb Fi An We Ly 30 in] *omitted* Ly 30 aliis] *omitted* Bb 33 fidem] *gap added* An Fi 33 christianam] catholicam An Fi catholicam sive christianam Ly sive catholicam *added* Bb 33 est] erit (?) We 35 necessarium] necesse We 2 est] esse Bb 6 autem] tamen Ly 8 quod] ideo *added* We 10 in iure¹] inquirere Bb 14 quem] quam Ly

15 fuerit lata eo ipso ipsi parere censetur. Talis est sententia lata
 contra fidem, et ideo a tali sententia est necesse appellare ne is
 contra quem fertur fautor pravitatis heretice reputetur. Alia est
 sententia que transire non potest in rem iudicatam, cui tamen ille
 20 contra quem fertur non censetur parere licet non *appellet*, et a tali
 sententia non est necesse appellare et de tali est sermo in decretis
 2 q. 6 § *Diffinitiva*. Ad tertiam consimiliter respondetur quod in
 illa causa contra quam non potest prescriptio currere cui si ille
 contra quem fertur non censetur parere licet non appellet, non est
 necesse appellare, et talis non est causa fidei. Ideo si feratur ini-
 25 qua sententia contra fidem necesse est appellare ne non appellans
 favere heresi iudicetur. Ad quartam respondetur quod causa fidei
 est magis privilegiata quam causa matrimonii *quia causam
 fidei debet quilibet contra quem lata est pro viribus defensare,
 ideo ad defensionem fidei appellare tenetur. Non sic autem
 tenetur quilibet defendere causam matrimonii*, et ideo non
 semper est necesse appellare. Et per hoc patet responsio ad
 quintam rationem.

Capitulum 30

15 fuerit lata¹] fertur We 15 fuerit] fuit Fi 15 eo] cio Bb 15 ipsi] ipse Ly
 16 ideo] *omitted* We 16 a] in An Fi 19 appellet] appellaret Bb Fi An Ly
 21 §] *omitted* Ly 22 potest] *omitted* Bb 22 – 24 cui ... appellare] non
 est necesse appellare nisi ille contra quem fertur censeatur parere ex hoc
 quod non appellat Ly 24 et] *omitted* Ly 24 non] autem Ly 27 – 30 quia
 ... matrimonii] We Vc* Ba: *omitted* Bb Fi An Ly 31 et] *omitted* We 31
 hoc] hec We 31 responsio] etiam *added* Ly 31 rationem] *omitted* An

¹ Gratian, *dictum post c. 40, § Diffinitiva*, col. 481

Discipulus: Iste responsiones valde debiles michi videntur, quas tamen pro nunc nolo amplius pertractari. Ideo dic quomodo ad rationes in contrarium respondetur.

Magister: Ad primam respondetur quod quando sententia transit in rem iudicatam, nisi fuerit appellatione suspensa, tunc quia 5 sententia iniqua infra tempus statutum a iure absque causa rationabili neglexerit appellare, per interpretationem iuris late sententiae parere videtur. Sed quando sententia iniqua nullo modo potest transire in rem iudicatam, nec aliquo modo potest firmitatem 10 sententiae obtinere, ille qui a tali sententia non appellat non intelligitur per interpretationem iuris parere eidem. Talis autem est sententia pape lata contra fidem, quia nullo modo potest transire in rem iudicatam, nec unquam potest aliquis per talem sententiam obligari. Ideo non est necesse appellare, sed sufficit absque 15 verbo appellandi verbo vel facto pro loco et tempore sententiam detestari, et eo ipso intelligitur quis eidem sententiae dissentire, et talis dissensus loco appellationis est habendus. Ad secundam respondetur quod remedium appellationis est ad presidium innocentie institutum quando aliter quam per appellationem non 20 potest innocentia esse tuta. Sed quando innocentia potest aliter esse segura quam per remedium appellationis non est simpliciter necessaria appellatio, licet nonnunquam possit esse utilis etiam licet innocentia aliter possit esse tuta. Nunc autem de iure innocentie catholici contra quem papa pronuntiaret legem christianam 25 esse falsam aliter quam per appellationis remedium potest esse tuta, quia de iure talis sententia ipsum nequit aliquo modo ligare, et ideo de iure sufficit catholico absque verbo appellandi talem sententiam verbo vel facto impugnare et ei nullatenus obedire.

Discipulus: Quid si de facto catholicus non est tutus nisi appellet a tali sententia pape. 30

Magister: In hoc casu tenetur propter defensionem fidei et sue innocentie appellare. Si enim taliter dampnatum a papa alii

3 ideo] Imo Ly 12 interpretationem] interpretatione Bb 12 autem] *omitted* WeLy 15 ideo] Imo Ly 16 verbo²] *omitted* Ly 19 respondetur] dicitur Ly 19 est] *omitted* Bb 22 esse] tuta et *added* An Fi 24 de iure] *omitted* Ly 25 pronuntiaret] pronuntiat An Fi 28 et] *omitted* Ly 30–31 appellet] appellaret Ly

christiani nollent defendere nisi vocem appellationis emitteret,
 35 necesse esset quod appellaret. Non quia de iure teneatur, sed
 quia aliter de facto tutus esse non potest. Ad tertiam respondetur
 quod si quis debet uti aliquo, utendum est eo ad illum usum ad
 quem institutum est. Non tamen omni tempore nec in omni ca-
 40 Medicina enim instituta est ad sanitatem consequendam et ideo
 qui debet uti medicina debet uti ipsa ad sanitatem consequendam.
 Non tamen debet quis omni tempore uti medicina intentione sa-
 nitatis consequende, quia hoc sepe esset impedimentum sanitatis
 et inductivum infirmitatis. Sic qui debet uti appellatione debet uti
 45 ipsa ut ab oppressione relevetur vel ne irrationabiliter opprimatur.
 Non tamen necesse est semper uti appellationis remedio si alio
 modo ab oppressione quis valeat relevari. Et ideo ab iniqua sen-
 tentia pape pronuntiantis fidem christianam esse falsam non est
 absolute necesse appellare, licet in casu quando oppressus aliter
 50 relevari non posset necesse esset appellare.

Capitulum 31

Discipulus: Postquam asseruisti quantum volui an ille, con-
 tra quem papa diffinitivam ferret sententiam quod lex christiana
 est falsa, posset appellare a tali iniqua sententia, et ibidem reci-
 5 tasti quod licet cuilibet christiano a tali sententia appellare, sed
 motiva illius assertionis minime adduxisti, ideo rogo ut eandem
 assertionem fulcire nitaris.

---

35 esset] est Va 35 quia] quod Fi An Ly 35 teneatur] teneretur An Fi 36 non
 ] omitted Bb 37 debet] debe We 38 – 39 non ... est²] omitted Ly 40 enim]
 omitted Bb Fi An 42 quis] in added Fi 47 quis] quia Bb 47 ideo] imo Ly
 2 asseruisti] disseruisti We 3 ferret] fert Ly

Magister: Quod cuilibet christiano a tali sententia licet appellare videtur multis modis posse probari. Primo sic. A sententia lata contra alium licet cuilibet appellare cui per talem sententiam fit preiudicium manifestum (Extra, *De sententia et re iudicata*, c. *Cum super*). Sed per sententiam pape quod lex christiana est falsa latam contra alium fit cuilibet christiano preiudicium manifestum, quia cum, teste Apostolo, una sit fides omnium, sententia lata contra fidem est in preiudicium cuiuslibet christiani. Ergo a tali sententia lata contra alium licet cuilibet christiano appellare.

Discipulus: Non videtur quod per talem sententiam aliis preiudicium generetur, quia res inter alios acta aliis non nocet Extra, *De fide instrumentorum*, c. *Inter dilectos*. Igitur sententia iniqua contra fidem lata contra aliquem aliis catholicis non nocet et per consequens non interest eorum a tali sententia appellare.

Magister: Respondetur quod illa regula: res inter alios acta aliis non nocet “fallit in multis casibus” secundum quod notat glossa Extra, *De sententia et re iudicata*, c. *Quamvis*. Nocet enim ut ibidem dicit glossa “cum cause sunt connexe”, et per consequens multo magis cum causa est una et eadem cuiusmodi est causa fidei que omnibus est communis. Et ideo cum fides catholica condempnatur, omnibus catholicis preiudicium generatur, quare omnibus licet si voluerint a tali sententia appellare.

Discipulus: Alia motiva adducas.

Magister: Secundo sic arguitur. Cuilibet licet appellando et defendendo suam prosequi iniuriam. Sed per talem iniquam sententiam pape cuilibet catholico fit iniuria. Igitur cuilibet licet a tali sententia appellare. Tertio sic. Unusquisque catholicus magis tenetur defendere fidem catholicam quam filios, consanguineos,

8 tali] iniqua *added* We 8 licet] liceat We 15 est] *omitted* Bb 18 nocet] nocet] in multis casibus secundum quod glossa notat *added* Ly 22 regula] *omitted* Bb 24 extra] Et Ly 24 et] de *added* Bb 24 nocet] notatur *added* Bb notat *added* An Fi 25 enim] *omitted* Bb 27 ideo] imo Ly 29 voluerint] voluerit Bb 35 filios] *omitted* Bb

11–12 col. 401 14 Ephesians 4:5-6 18–19 col. 348 23 Gloss, s.v. res inter alios, col. 903 24 col. 409 25 Gloss, *loc.cit.*

vel parentes, quia fides est illis omnibus preferenda. Ergo non
 minus licet appellare seu provocare pro fide catholica condem-
 pnatam quam pro parente, filio, vel consanguineo condemnato.
 Sed mater licet non posset agere pro filio, pro filio tamen con-
 40 dempnato appellare licet, 2 q. 6 c. *Non solent*, ubi sic dicitur:
 “sed etsi mater ex pietate provocaverit dicendum est et hanc au-
 diri debet”, ubi dicit glossa super verbo “provocaverit” : “pro
 filio condemnato vel pro consanguineo etiam possunt appellare
 aliqui”. Igitur multo magis pro fide catholica condemnata licet
 45 cuilibet catholico appellare seu provocare. Quarto sic. Non minus
 licet appellare a sententia inferente iniuriam, que est a catholicis
 maxime vindicanda, quam a sententia inferente iniuriam que mi-
 nus est a catholicis vindicanda, quia appellatio vel est vindicta
 quedam vel via quedam ad vindictam inferendam. Sed iniuria il-
 50 lata per sententiam iniquam pape diffinitive pronuntiantis legem
 christianam esse falsam est magis vindicanda a catholicis quam
 quecumque iniuria propria alicuius illata per sententiam iudicis in-
 ferioris. Ergo si licet appellare a sententia iudicis inferioris iniqua
 qua sententiaretur aliquis esse privandus bonis suis temporalibus
 55 vel puniendus in persona, multo magis licet cuilibet catholico ap-
 pellare a sententia pape pronuntiantis legem christianam esse fal-
 sam. Maior istius rationis videtur manifesta. Minor, scilicet quod
 iniuria illata per talem sententiam pape est magis vindicanda etc.,
 probatur, quia illa est iniuria Christi et Dei directe. Iniuria autem
 60 Dei magis est vindicanda quam propria, teste beato Gregorio qui,

41 sed] quod Ly 41 etsi] si Bb Fi An We Ly 41 mater] mulier Ly 41 et] *omitted* Ly 41 hanc] hac
 Bb 42 provocaverit] pro filio Ly 43 vel] *omitted* Bb Fi An We Ly 43 etiam] *omitted* Bb Fi An We
 Ly 43 appellare] appellari Bb 44 aliqui] alii Ly 45 cuilibet] christiano *added* Ly 48 catholicis]
 maxime *added* Bb 52 quecumque] quaque Bb 52 alicuius] alicui Ly 54 sententiaretur]
 sententiaret Ly 54 aliquis] aliquem Ly 54 privandus] privandum Ly 55 puniendus] puniendum
 Ly 55 – 56 appellare] *omitted* An Fi 56 pronuntiantis] pronuntiantem Fi 57 videtur manifesta]
 apparet Ly 59 directe] *omitted* An Fi 60 beato] *omitted* Bb

ut habetur 23 q. 4 c. *Si is*, ait: “si is qui prelatus est debitori dominico culpas impune dimittit, non mediocriter profecto offendit, qui debita celestis regis et domini sua presumptione resolvit. Ea namque que in nobis committuntur, facile possumus dimittere, ea vero que in Deum commissa sunt, cum magna discretione, nec tamen sine penitentia possumus relaxare”. Et Chrysostomus super Mattheum ait: “in propriis iniuriis esse quempiam patientem laudabile est. Iniurias autem Dei dissimulare nimis est impium”. Augustinus etiam ut habetur 23 q. 4 c. *Si ea* ait: “si ea de quibus vehementer Deus offenditur insequi vel ulcisci differimus, ad irascendum utique divinitatis patientiam provocamus”. Ex quibus patet quod iniuria Dei est precipue et magis quam propria vindicanda, et ita si licet a sententia inferioris iudicis inferente iniuriam propriam appellare, multo magis licet a sententia inferente Deo iniuriam, cuiusmodi est illa sententia pape qua condempnatur fides catholica, appellare.

Capitulum 32

Discipulus: Hec ultima ratio tripliciter videtur deficere. Primo quia auctoritates non loquuntur de omnibus christianis, sed tantummodo de prelatis qui debent Dei iniuriam vindicare. Secundo quia si concluderet, probaretur per illam quod necesse esset cuilibet catholico a tali sententia appellare, sicut cuilibet catholi-

61 is¹] sic added Ly 61 est] omitted Bb 63 – 64 ea namque] Nam eaque Bb Fi An We 64 que] omitted Bb Fi An We 69 ea²] omitted Bb 70 vel] et Bb Fi An We 71 divinitatis] deitatis Bb Fi An Ly 4 vindicare] vindicare Fi 5 illam] ipsam We

61–66 col. 912 67–68 Ps.-Chrysostomus, *Opus imperfectum in Mattheum, homilia quinta*, in PG 56, col. 668 69–71 col. 926

- cus tenetur iniuriam Dei vindicare. Tertio quia ex ipsa sequeretur quod quilibet criminosus excommunicatus et infamis posset a tali sententia appellare sicut quilibet criminosus excommunicatus et
- 10 infamis potest propriam prosequi iniuriam, ergo multo magis iniuriam illatam Deo si illa ratio procedit. Hec sunt que illam rationem impedire videntur. Tu autem dic qualiter potest ad ipsa responderi.
- 15 **Magister:** Ad primam istarum posset aliquis dicere quod auctoritates superius allegatae insinuant iniuriam Dei esse vindicandam a prelati, etiam manifestant quod omnes catholici quantum licet et expedit pro gradu et officio uniuscuiusque debent iniurie illate Deo occurrere. Et ideo appellare ab iniqua sententia non
- 20 solum conveniat prelati sed etiam subditis. Eo enim ipso quod prelati debent iniuriam Dei vindicare, licebit subditis (sed plus non possunt vel statui eorum non competit) a tali sententia appellare, quia minus est appellare quam vindictam exercere. Si ergo prelati debent vindictam exercere in illos qui iniuriantur Deo li-
- 25 cebit eis a tali sententia appellare. Ad secundam dicitur quod per dictam rationem non probatur quod aliquis teneatur a tali sententia appellare nisi quando non potest convenienter aliter quam appellando tali inique sententie obviare, et in hoc casu conceditur quod necesse est a tali sententia appellare. Nec intendunt illi
- 30 qui dicunt non esse necesse appellare a tali iniqua sententia quod

---

8 posset] potest Ly 8–10 a ... potest] *omitted* Ly 9 excommunicatus] *omitted* Bb 10 prosequi] insequi Ly 10 iniuriam] **immo etiam inimicus potest a tali pape sententie appellare, quia inimicus potest prosequi iniuriam propriam** *added* We Vc* Ba 11 illa] *omitted* Ly 12 tu] Tua We 15 primam istarum] primum istorum Bb Fi An We 15 aliquis] quis We 15 quod] eo ipso quod *added* We 16 superius] superioris We 16 dei] *omitted* Ly 17 manifestant] manifestat Bb We 17 quantum] in quantum Ly 20 conveniat] convenit Ly 20 enim] *omitted* We 23 appellare¹] **et appellationem prosequi cum effectu. Porro ex hac obiectione tua sequi videtur quod saltem prelati licet a tali sententia appellare** *added* We Vc* Ba 24 illos] eos Ly 24 iniuriantur] iniuriuntur Ly 26 probatur] probaretur Ly 30–31 quod ... necesse] *omitted* Bb

in nullo casu sit necesse appellare, sed non est regulariter necesse, quia quando regulariter est necesse appellare ab aliqua iniqua sententia, hoc est ne talis sententia transeat in rem iudicatam. Ob hanc autem causam nunquam est necesse appellare a sententia lata contra fidem. Sed ob aliam causam potest alicui incumbere necessitas appellandi, puta si aliter propter malitiam vel negligentiam vel imperitiam aliorum vel ob aliam causam non posset talem iniquam sententiam impugnare. Ad tertiam potest dici quod si non esset alius quam criminosus et infamis qui vellet causam fidei prosequi contra papam pronuntiantem fidem christianam esse falsam, criminosus et infamibus liceret a tali sententia appellare et prosequi suam appellationem, essentque tales audiendi. Idemque posset dici de inimicis in favorem fidei christiane. Tales tamen ad testificandum non essent aliquatenus admittendi. Si autem essent alii bone fame et non inimici, non essent predicti audiendi si a tali sententia appellarent, et tamen essent audiendi si propriam prosequerentur iniuriam, quia non essent alii qui eorum iniuriam prosequerentur.

Capitulum 33

Discipulus: Satis disputavimus an *liceat* a sententia pape appellare si diffinitive pronuntiaret contra catholicum fidem christianam esse falsam. Ideo ad interrogationem aliam me converto, an videlicet a sententia quacunque pape qualemcunque heresim continente liceat appellare. Unde de hoc unam vel plures narra sententias.

31 nullo] illo We 31 – 32 necesse¹] appellare ab aliqua iniqua sententia added Ly 32 – 33 ab ... sententia¹] omitted Ly 35 sed] Si Bb Fi An 37 imperitiam] peritiam Fi 37 posset] efficaciter We 38 tertiam] tertium We 39 quam] omitted Bb 40 christianam] Christi Ly 44 essent²] audiendi added Bb 45 si] et Bb 50 liceat] licet Bb Fi An Ly 51 pronuntiaret] pronuntiet We 51 catholicum] catholicam Bb Fi An catholicos Ly 53 videlicet] omitted Ly 54 continente] continentem Bb

Magister: Tenentes quod nunquam licet appellare a papa dicerent quod nulli liceret a tali sententia appellare. Alii autem dicerent quod ab omni sententia pape, qualemcunque heresim contineat, sive dampnatam explicite sive solummodo implicite, licet appellare.

Discipulus: Pro ista secunda sententia nitere allegare.

Magister: Quod a tali sententia liceat appellare sic probatur. Ab omni sententia pape licet appellare quam est licitum impugnare. Sed talem sententiam licet impugnare quia licet omnem heresim dampnatam explicite vel implicite impugnare. Ergo a tali sententia licet appellare. Secundo sic. Idem iuris est in parvis quod in magnis (Extra, *De prebendis*, c. *Maioribus*, et 14 q. ultima, c. ultimo). Ergo idem iuris est in heresi que videtur maxima et in heresi que videtur parva. Sed a papa diffinitive pronuntiante et determinante maximam heresim esse tenendam, quod fides christiana videlicet est falsa, licet appellare. Ergo a papa heresim que videtur minima pronuntiante diffinitive esse tenendam licet appellare, et ita quamcunque heresim sententiaverit esset tenendam, liceret appellare. Tertio sic. Idem iuris est in parte quod in toto. Ergo idem iuris est de heresi que partem fidei catholice videtur destruere et de heresi que totam negat catholicam fidem. Sed a papa pronuntiante totam fidem Christi esse falsam licet appellare. Ergo a papa pronuntiante quamcunque heresim cuicumque veritati catholice adversantem esse tenendam licet appellare. Quarto sic. Ratio quare a papa pronuntiante fidem christianam esse falsam licet appellare est quia talis papa est hereticus et destruit

59 sive²] dampnatam *added* We 61 nitere] nitaris Ly 64 licet] *omitted* Bb 64 omnem] omnibus An Fi 65 vel implicite] *omitted* Bb 66 iuris] videtur Ly 66 est] esse Ly 67 14] 24 Bb Fi An Ly 68 ultimo] si Ly 70 et determinante] *omitted* Bb 70 determinante] declarante Ly 71 est] esse Ly 71 – 72 heresim ... minima] *omitted* Ly 72 minima] maxima Bb 72 diffinitive ... tenendam] quamcunque heresim cuicumque catholice veritati adversantem esse tenendam Ly 73–74 et ... appellare] *omitted* Ly 75 est] et An Fi 75–76 videtur] vide We

catholicam fidem. Sed papa pronuntians diffinitive quamcunque heresim esse tenendam est hereticus et destruit catholicam fidem. Ubi autem est eadem ratio debet esse idem ius. Ergo a papa quamcunque heresim pronuntiante diffinitive esse tenendam licet appellare. Pro hac assertione possunt adduci rationes supra cap. 18 inducte, quia ille probant quod ab omni papa heretico licet appellare, quamvis patentius quodammodo concludant quod a papa pronuntiante fidem christianam esse falsam licet appellare. 85

Capitulum 34

Discipulus: Ex predictis adverto quod secundum istos non refert ad hoc quod liceat a papa heretico appellare an papa diffinitive pronuntiet legem christianam esse falsam, vel quamcunque heresim fidei obviet orthodoxe, quamvis etiam plures tenerent talem assertionem fidei catholice nullatenus repugnare. 5

Magister: Verum dicis, quia indubitanter tenent quod *omnis* heresis, quantumcunque a christianis etiam eruditis et in scriptura sacra peritis reputetur catholica, est a quolibet catholico *sciente* eam veritati contrariari catholice impugnanda, et ideo licet omni catholico a papa pronuntiante diffinitive quamcunque heresim esse tenendam appellare. 10

Discipulus: Quid si papa non pronuntiat diffinitive aliquam heresim esse tenendam, sed publice docet et predicat aliquam heresim esse tenendam, nunquid licet appellare ab ipso. 15

Magister: Respondetur quod appellare licet. Qualiter tamen et quando liceat appellare oportet attendere diligenter. Aut enim papa docet, predicat, dogmatizat aut asserit heresim contrariam

---

86 hac] ista Ly 86 possunt] possent An Fi 89 christianam] catholicam An catholicam christianam Ly 89 appellare] etc. *added* Ly 3 a papa] ab Ly 4 pronuntiet] nuntiet Bb pronuntiat Ly 4 legem] fidem Ly 5 obviet] obviat Ly 7 omnis] cum Bb Fi An Ly 9 sciente] scienti Bb Fi An Ly 14 et] tenet vel *added* Ly 11 quamcunque] *omitted* An Fi 15 nunquid] nunquam Bb

20 veritati catholice quam tenetur explicite credere, et tunc statim
 licet appellare non tantum a doctrina iniqua sed etiam a docente
 tanquam heretico, quia talis papa statim sine examinatione maiori
 est hereticus reputandus. Si enim papa assereret non esse in divi-
 nis tres personas distinctas cum teneatur explicite credere Patrem
 et Filium et Spiritum Sanctum esse distinctas personas, statim
 25 papa censendus est hereticus. Aut papa predicat vel dogmatizat
 heresim contrariam veritati quam non tenetur explicite credere,
 puta si predicaret David non fuisse filium Isay vel Ieroboam non
 fuisse regem Israel, et tunc non est statim appellandum a papa.
 Sed si de assertionem oritur scandalum, est subtiliter indagandum
 30 an paratus sit corrigi suam assertionem revocando. Si autem non
 est paratus corrigi tunc licet appellare, impugnando videlicet doc-
 trinam hereticam et docentem hereticum si fuerit pertinax depre-
 hensus.

Capitulum 35

Discipulus: Non videtur quod in hoc casu sit appellandum a
 papa, sed magis apparet quod accusandus est papa. Nam appel-
 latio seu provocatio vel fit a iudice vel se gerente pro iudice, vel
 5 fit extra iudicium ne aliquid fiat in preiudicium appellantis super
 eo *pro quo* appellat. Sed primo modo non est appellandum a pa-

---

19 credere] tenere Ly 20 tantum] solum Ly 20 sed] *omitted* Ly 21 statim]
omitted Ly 22 assereret] asserit Ly 23 cum] tamen Ly 23 teneatur] tenetur
 Ly 25 est] esset We esse *added* Bb 32 docentem] dicentem tanquam We
 32 hereticum] heresim Ly 3 apparet] videtur Ly 6 pro quo] quod Bb Fi
 An Ly

pa si docet aut predicat hereticam pravitatem, quia docendo aut predicando non tenet locum iudicis nec se gerit pro iudice sed gerit se pro doctore vel predicatore aut assertore. Nec secundo modo est in hoc casu appellandum a papa, quia talis appellatio est respectu alicuius futuri ne fiat, sicut quando aliquis appellat ne electio aliqua fiat in preiudicium appellantis, talis appellatio respicit electionem futuram, ne videlicet fiat. Sed assertio pape heretica quam predicavit aut docuit est preterita. Ergo a papa taliter predicante non est appellandum secundo modo.

Magister: Dicunt nonnulli, sicut tactum est prius, quod non intendunt loqui de appellatione stricte secundum quod in iure positivo accipitur quando dicunt quod licet appellare a papa docente hereticam pravitatem, sed intendunt loqui de appellatione largissime secundum quod omnis impugnatio facto vel verbo pape docentis hereticam pravitatem potest dici appellatio, et isto modo licet appellare a papa heresim predicante, quia licet cuilibet catholico talem heresim impugnare et papam si fuerit pertinax accusare.

Discipulus: Isti loquuntur improprie cum dicunt quod omnis impugnatio pape potest dici appellatio, quia manifestum est quod omnis accusatio est impugnatio, accusatio autem distinguitur ab appellatione, ergo non omnis impugnatio est appellatio.

Magister: Isti, ut dixi, de proprietate locutionis in hac materia non curant.

Discipulus: Quare.

Magister: Quia, ut dixi prius, non reputant necessarium absolute appellare quantum est de iure in quocunque casu a papa heretico vel heresim predicante, vocando appellationem quando verbum appellandi emittitur. Sed si quis voluerit vocare appellationem omnem impugnationem pape heretici, sic dicunt quod necesse est appellare. Si autem dicat quis quod non sit utendum

8–9 pro ... gerit] *omitted* Bb 9 pro] iudice *added* Fi 11 respectu] *omitted* An Fi 13 videlicet] *omitted* Bb 15 est] *omitted* Bb 16 non] *omitted* Bb 18 quod] non *added* Ly 29 ut] prout Ly 30 non] *omitted* Bb 32 reputant] esse *added* Ly 34 vocando] notando Ly 36 omnem] esse We

40 appellatione in isto sensu, de verbis contendere nolunt, et ideo
in hoc sistunt quod papa predicans heresim modo predicto est a
catholicis impugnandus.

---

38 ideo] imo Ly